

KÖBLÖS JÓZSEF

A pápai reformátusok küzdelmei a szabad vallásgyakorlatért a XVIII. század elején

(Második közlemény)

KIRÁLYI RENDELET MONDTA KI 1718. november 5-én a pápai reformátusok szabad vallásgyakorlatának megszüntetését, s ezzel akár le is zárulhatott volna egy majdnem kétszáz éves korszak. A város kálvini reformációhoz csatlakozott lakosai azonban, akik között nemesek is nagy számban voltak, kétségbeesett küzdelembe kezdtek, amint erről az előző közlemény dokumentumai beszédesen tanúskodnak. Bár a nyilvános vallásgyakorlattal kénytelenek voltak felhagyni, a vármegyénél mégis elértek, hogy a lelkészek elbocsátását és a kulcsok átadását illetően halasztást kaphassanak addig, míg a király nem mérlegeli újra korábbi döntését. Felsőfolyamodványban kérték jogaik elismerését, terjedelmes mellékletben sorolták fel érveiket, és igyekeztek pontról pontra cáfolni Pápa város földesurai, az Esterházy grófok indokait. A kancelláriához is beadvánnyal folyamodtak szabad vallásgyakorlatuk helyreállítása érdekében. A sor most a kormánysszerveken volt, hogy mindkét oldal álláspontját megismerve mérlegeljének és előkészítsék a királyi döntést.

Előző közleményünk forrásai a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltárából (DREL), ezen belül — leszámítva az Eöry-féle kézirat részletét — a pápai református egyházközség legrégebbi iratait tartalmazó Liszkay-gyűjtemény dokumentumai közül kerültek ki. Ez az anyag azonban javarészt másolatokat foglal magában, melyek olykor az eredetik lényeges részeit nem vagy csak rövidített formában közlik, ezért szükségessé vált a Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára megfelelő fondjainak átvizsgálása is.¹ Ez főleg az ez alkalommal közölt pápai források esetében jelentette új információk feltárását, de az előző közlemény eseménysorát is némileg pontosította. Ezért először újra visszatekintünk az 1718 tavasza és 1719 márciusa közti időszakra:

II. Küzdelem a református vallásgyakorlatért:

Ad 1. Az Esterházyak felsőfolyamodványukat valamikor 1718 tavaszán nyújthatták be a királynak.² Ismervén a lassú ügymenetet, ezt valószínűsíti az a tény, hogy a kancellária véleményét tükröző felterjesztés

¹ Ezúton köszönöm azt a szíves segítséget, melyet Vissi Zsuzsanna nyújtott a Magyar Országos Levéltárban folytatott kutatásaim során.

² Tóth Endre 1718 őszére datálja a grófok kérvényét. TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941. (Továbbiakban: TÓTH E.) 125.

augusztus 19-én kelt. Ennek szövegét most pótlólag közlöm. 7. sz. dokumentum.

Ad 2. 1718. november 5. A király parancsa Veszprém vármegyéhez a pápai reformátusok nyilvános vallásgyakorlatának megszüntetéséről. A királyi rendelet eredeti fogalmazványa a megyei kihirdetés után még 15 napos határidőt szab a végrehajtásra, ezt a végleges szöveg enyhíti rövid időre.³ A fogalmazvány többi része már egyezik a 2. sz. alatt az előző közleményben publikált rendelet szövegével.

Ad 6. A pápai reformátusok 1719 januárjában készült felségfolyamodványa. Az irat keltezésével kapcsolatos problémák és azok megoldása az előző közlemény 20. jegyzetében lettek kifejtve. Az irat január folyamán készülhetett, de Kenessey István csak február 7. után kelhetett útra vele, ugyanis ezen a napon még Pápán kelt az a nevére szóló meghatalmazó levél, melyet 104 református nemes írt alá.⁴

A Pápán másolatként fennmaradt, és 4. sz. alatt közölt dokumentum négy további példánya megtalálható a kancelláriai levéltárban is. Eszerint a pápai reformátusok kérvényüket legalább kétszer beadták, változatlan szöveggel: az első február 16-án, a második február 28-án érkezett meg a kancelláriára. A másodikban azonban egy betoldás is szerepel: utalás egy „A” jelű mellékletre, mely az Esterházyak érveit pontról pontra cáfolja. Ez a terjedelmes irat meg is található a második beadvány mellett, szövege valóban az 5. sz. dokumentummal egyezik.⁵

Ad 7. A pápai reformátusok kérvénye a kancelláriához, hogy ősi jogaikba helyezték vissza őket. A kancelláriai levéltárban az egyik akta megőrizte szövegét, így a korábban lappangónak hitt iratot most mégis publikálhatjuk 8. sz. alatt. Dátum nem szerepel benne, beérkezésé-

³ *Intra quindenam a die peragendae eatenus admonitionis* vagyis az akkor végrehajandó figyelmeztetéstől számított tizenöt napon belül áthúzva, átjavítva a következőkre: *intra breve tempus eatenus peragendae admonitionis* vagyis az akkor végrehajandó figyelmeztetéstől számítva rövid időn belül. A rendelet tartalmi kivonatában a határidő nem lett kijavítva: *Comitatui Wespriemiensi committitur, ut intra quindenam Helveticae confessionis praedicantes ex oppido Papa ad loca articularia remittat, et ab omni ulteriori religionis suae exercitio cum repetitione etiam clavium oratorii eosdem inhibeat.* Vagyis: Veszprém vármegyének meghagyjuk, hogy tizenöt napon belül artikuláris helyekre küldje el a helvét hitvallású prédikátorokat, és az imaház kulcsainak átadásával együtt tiltsa el ugyanezeket vallásuk minden további gyakorlásától. Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL), Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 35. *Conceptus expeditionum* N° 79. (Ex nov. 1718.)

⁴ MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 35. *Conceptus expeditionum* N° 107. (Ex mart. 1719.) ://: melléklet. Eöry kézírata tehát tévesen mondja, hogy már január hónapban beadták a pápai reformátusok kérvényüket a királynak. 1. sz. dokumentum. 1. közlemény, 71. old.

⁵ 1. példány: *Praesentata* 16. Febr. 1719. 2. példány: *Praesentata* 28. Febr. 1719. A két másik beadványon nem szerepel az érkeztetési dátum, ezek valószínűleg csak másolatok. A 2. példány szövege egyezik a 2. sz. dokumentummal, az 1. példány szövegéből az ott 161. lábjegyzet alatt megjelölt szövegrész hiányzik. Nyilván a korábbi szövegkiadó, LAMPE (1. közlemény 9. jegyzet) az utóbbi példányt, vagy annak egy másolatát látta.

nek időpontját azonban ismerjük, ez március 21-én volt,⁶ a kancelláriai rendelet kibocsátásának napján (9. sz. dokumentum), így tehát annak megszületését már nem befolyásolhatta.

A kérvény szövege utal egy (másik) A jelű mellékletre, Keresztély Ágost hercegrprímás, esztergomi érsek 1714. június 22-én kelt engedélyére, ez csatolva is van a beadványhoz a pápai reformátusoknak az érsekhez intézett, dátum nélküli kérvényével együtt, annak hátlapjára rávezetve. Ez alapján kiderült, hogy a Liszkay 127. sz. alatt szereplő irat valójában hibásan lett 1714-re keltezve, a hátlapjára másolt érseki engedély (Liszkay 128. sz.) dátuma lett rávetítve a keltezetlen beadványra is, ami valójában az 1719 márciusában készült, és 8. sz. alatt közölt dokumentum. Hogy a Liszkay 140. sz. alatti, ma lappangó irat ugyanez volt-e, vagy egy másik, jelenleg kérdéses.

Rendelkezésre álló forrásaink tükrében a további események a következőképpen alakultak:

8. 1719. március 21. A kancellária leirata Veszprém vármegyéhez. Mielőtt a felségfolyamodványt továbbítanák a királyhoz, vizsgálatot rendelnek el három kérdőpontban, a magán vallásgyakorlat engedélyezésével kapcsolatban pedig szabad kezet adnak a vármegyének. Liszkay 138. 9. sz. dokumentum. Ugyanezen a napon a kancellária az Esterházy grófoknak is megküldi a pápai reformátusok felségfolyamodványának és mellékletének (4-5. sz. dokumentum) másolatát. Ez csak fogalmazvány formájában, a kancelláriai levéltárban maradt fenn. 10. sz. dokumentum.
9. A kancellária leiratát Kenessey István viszi Bécsből a vármegyére. Igen igyekszik, március 25-én már Győrben jár. 1719 áprilisában a vármegyei kisgyűlésen kihirdetik a rendeletet. A pápai reformátusok úgy értelmezik, hogy megengedték nekik a magán vallásgyakorlatot, és egy nemesi telken felépített házban elkezdik az istentiszteletek tartását.⁷
10. 1719. június 26-án Pápán vármegyei közgyűlés van. Sembery Sámuel református jogász és Jeszenák Pál evangélikus ügyvéd képviseli a református lakosok ügyét. Igen viharosan zajlik a gyűlés: először Volkra veszprémi püspök mint főispán fejtette ki, hogy tarthatatlanok a reformátusok érvei a város közös földesúri birtoklását illetően, majd nagy nehezen felolvasták a kancelláriai rendeletet. A reformátusok nem kaptak szót, hogy indokaikat előadhassák, Esterházy József viszont az eredeti királyi parancs betartatását és a reformátusok meg-

⁶ *Praesentata 21. Mar. 1719.* MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 35. Conceptus expeditionum N° 107. (Ex mart. 1719.) :/: melléklet.

⁷ Tóth szerint már április 2-án. TÓTH E. 133-134. Eöry (6. sz. dokumentum) 6. old.

büntetését követelte. A vármegye június 28-án foglalja írásba jelentését, melyben a magán vallásgyakorlat betiltását javasolja. Liszkay 139. 11. sz. dokumentum. Ennek szövegét azonban nem ismertették a reformátusokkal, a lepecsételt iratot az Esterházyak kapták kézhez és vitték Bécsbe. Utólag a vármegye mindezt azzal indokolta, hogy a reformátusok engedetlenségük miatt játszották el azt a jogukat, hogy a jelentésről másolatot kaphassanak.⁸

11. A pápai reformátusok is megpróbálják informálni a kancelláriát a történetekről. Valamikor 1719 június végén vagy július elején írásba foglalják a történeteket, és kérik a kancelláriát, adja ki számukra másolatban a vármegye jelentését, hogy válaszolni tudjanak rá. Liszkay 137. 12. sz. dokumentum.
12. Kenessey István személyesen viszi Bécsbe a reformátusok folyamodványát. Másolat kiadása helyett a kancellárián csak felolvassák számukra a vármegyei jelentést.⁹ Ezután hosszú várakozás kezdődik beadványok többszöri benyújtásával, amiről már a következő közlemény dokumentumai szólnak.

Dokumentumaink élén most is Eöry János kéziratának a korszakra vonatkozó részlete áll (6. sz.), folytatása a harmadik közleményben lesz.

* * *

6.

Eöry János feljegyzése az 1718–20. évek történetéről II.

Eredeti: A Pápai Evangelico Reformata Helvetica confession lévő Ecclesianak rövid Historiaja es sok féle fatumai címet viselő 31 oldalas füzet (későbbi kéz által feltüntetve: Eöry János kurátor kézírata).

Lelőhely: DREL, Pápai református egyházközség iratai. 62. e. (régebbi, kézírattári jelzete: O. 788.) Az alább közölt rész az 5–9. oldalakon található.

Kiadás, regeszta: —

[...] Ezen Instantiara¹⁰ Anno 1719. Die 21. Martii¹¹ ilyen Parancsolatja érkezett a' Nemes Varmegyere a' Cancellarianak: ¹²Meg értettük a' Vármegye Rescriptumából¹³, hogy a' Pápai Helv[etica] Conf[essión]¹⁴ lévőket ő fölsege Parancsolattya

⁸ TÓTH E. 134–136. A pápai kollégium története. Szerk. Trócsányi Zsolt. Bp., 1981. II. A szatmári békétől a türelni rendeletig. Írta TRÓCSÁNYI Zsolt (Továbbiakban: TRÓCSÁNYI) 55.

⁹ TÓTH E. 139. Eöry (6. sz. dokumentum) 9. old.

¹⁰ instantia (latin) = kérvény, folyamodás

¹¹ Anno 1719. Die vicesima prima [mensis] Martii (latin) = Az 1719. évben, március hónap 21. napján.

¹²⁻¹³ Ez a 9. sz. dokumentum.

¹³ rescriptum (latin) = válaszirat

¹⁴ Helvetica confessio (latin) = helvét hitvallás (a reformátusok tantételeinek összefoglalása)

szerént a' Varmegye el tiltotta az Exercitiumtul¹⁵, és azok el is állottak attul, mindazon által sem a' Kulcsokat, sem a' Templomot, sem az Oskolákat a' Parancsolat szerent a' földes Uraságnak által nem attak, hanem azt eő fölsége utobbi Resolutiojáig¹⁶ el hallasztották. Mivel pedig ujra is sok okokbul Instálnak¹⁷, es azt is tagadjak, hogy Grof Eszterhaziak nem absolutus¹⁸ Földes Urai Pápa varosanak, azért ragaszkodnak az Hazai Törvényekhez, és Eminentiajának¹⁹, Herczeg Cardinalis de Saxonia Esztergami Erseknek²⁰ /:a' kinek a' Lelkiekben Pápa Városa is alatta van:/ Concessiojához²¹, melyben Eminentiaja is meg ismeri, hogy Articularis Commissionak²² Ki menetele előtt Papaiak nem haborgattathatnak. Azért addig is, míg ezen Könyörgő Instantiajok Papai Reformatusoknak eő fölsegének Repraesentaltotnék²³, Ezekrül Informalya a' V[árme]gye a' Cancellariat a' Grofokat is pedig meg halgatvan:

1°: Igaz-e, hogy a' Grofok egész Papa Városat absoluto Jure Dominali²⁴ birják?

2°: Hát az igaz-é, hogy a' mely Funduson²⁵ a' Templom es az Oskolak feküsznek, a' Grofok Földes Uri Jussokhoz²⁶ tartozzanak?

3°: Minémű modon erősítettek magokat Pápai Reformatusok a' mult Zenebonás²⁷ időben?

Addig is pedig meg engedheti a' Vármegye, hogy a' Pápai Reformatusok a' Templomon kívül özsze gyűlhetnek, Idegeneket magok közze ne ereszszenek, es így Privatum Religionis Exercitiumot²⁸ gyakorolhassanak. Formalia Decreti Excelsae Cancellariae verba sic sonant: Interea vero Privatum Religionis Exercitium extra oratorium et sine concursu extraneorum ipsis Papensibus simul conventuris admittere possunt caedem Dominationes Vestrae.²⁹⁻¹²

A' Fölseges Cancellariának ezen Kegyelmes Parancsolattya ezen 1719^{dik} esztendőben Aprilis Holnapba Particularis Gyűlésen³⁰ el olvastattott, es a' Pápai

¹⁵ exercitium (latin) = gyakorlat (itt: vallásgyakorlat)

¹⁶ resolutio (latin) = határozat, rendelet

¹⁷ instál (a latin instare szóból) = kér, folyamodik

¹⁸ absolutus (latin) = teljes, korlátlan

¹⁹ Eminentia [Vestra] (latin), [Ő] Eminentiaja = Főmagasságú (a bíborosok megszólítása)

²⁰ Keresztély Ágost (Christian August von Sachsen) szász herceg, bíboros, esztergomi érsek (1707-1721). 1666-ban született, protestáns fejedelmi család sarja. Először katonai pályán érvényesült, Buda 1686-os visszavívásában is részt vett. Ezután 1689-ben Frankfurtban katolizált, papi pályára lépett, 1695-ben Kölnben szentelték pappá. 1696-tól győri püspök, 1698-tól bíboros, 1707-től esztergomi érsek. 1714-ben nyeri el érsek-utódaira nézve is a római szent birodalmi hercegi címet, ettől kezdve az esztergomi érsek magyar prímási címe hercegprímásra bővült. 1721-ben halt meg. Magyar Katolikus Lexikon. VI. kötet. Főszerk. Diós István. Bp., 2001. 570–571.

²¹ concessio (latin) = engedély

²² articularis commissio (latin) = országgyűlés [által felállított] bizottság

²³ repraesentare (latin) = bemutatni

²⁴ absolutum jus domiale (latin) = korlátlan földesúri jog

²⁵ fundus (latin) = telek

²⁶ juss (a latin jus szóból) = jog

²⁷ zenebonás = zavaros

²⁸ privatum religionis exercitium (latin) = magán vallásgyakorlat

²⁹ A felséges kancellária rendeletének hivatalos szövege így hangzik: Ezenközben pedig ugyanezen uraságaitok engedélyezhetik az imaházon kívüli magán vallásgyakorlatot annak kizárásával, hogy ezen pápaiakkal együtt külső személyek is összejöhessenek.

³⁰ particularis (latin) = részleges. A kisgyűlés (particularis congregatio) a vármegye tisztikarának összejö-

Reformatosok magok Curiaján³¹, azon Helyen, az hol most is az új Templom föl építettett, el kezdetek Continualni³² Religiojok³³ Exercitiumat, az Oskola melet levő Templomok Pusztan az ő gondviselések alatt állot, Parochialis³⁴ Házoik is mind Oskolával együtt birtokukban marattak, csupan csak az Isteni Tisztelet Helye változott.

Ennek utanna 1719. esztendőben 26. Junii Generalis Gyűlest³⁵ tartván a' Vármege, onnand ilyen Ertelmű Informatiot³⁶ Küldött a' Cancellariára:

³⁷Huszon egyedik Martii anni 1719.³⁸ expedialt³⁹ kegyes Intimatumat⁴⁰ Papai Reformatosok erant vettuk a' felseges Cancellarianak, minden Annexiumival⁴¹ együtt, Kőzlöttük azokat Grof Eszterhazi Josef és Ferencz Urakkal⁴², és mind a' Két felet mai napra előnkben Constitualván⁴³, elég hoszszan disputaltotott⁴⁴ az absolutum Dominale Jus. A' Papai Reformatosok sok Curiaikat opponáltak⁴⁵, és Con-Dominiumokat⁴⁶ állították, de mivel a Jus Gladii⁴⁷, Ecclesiai Patronatus⁴⁸, Vásár tartás, Korcsomaltotas és Meszárszek mint a' Jus D[omi]nalenak nyilván való praerogativái⁴⁹ az földes Uraság részéről vagynak, ezt a' Nemessék nemely Curiai el sem fordíthatják, és a' Földes Uri Jus is Törvény szerent csak a' Catholicusok, nem pedig az Aug[ustana]⁵⁰ vagy Helv[etica] Conf[ession] lévőek erant quoad Liberum Religionis exercitium⁵¹ in salvo⁵² hagyatott, az 1691. esztendőbeli Parancsolat⁵³ is a' Curiaikat a' Predikator tartás erant regulázza⁵⁴, es a' Curiaikon tartando oratoriumok⁵⁵

vetele a nemesség részvétele nélkül.

³¹ curia (latin) = (nemesi) telek

³² continuare (latin) = folytatni

³³ religio (latin) = vallás

³⁴ parochia (görög eredetű latin) = egyház, egyházközség, paplak

³⁵ generalis (latin) = általános, köz-. A vármegyei közgyűlésen (generalis congregatio) a megye tisztikara mellett minden nemesnek joga volt személyesen megjelenni.

³⁶ informatio (latin) = tudósítás, jelentés, beszámoló

³⁷⁻³⁷ Ez a 11. sz. dokumentum.

³⁸ Huszon egyedik Martii anni 1719. (latin) = Az 1719. év márciusának 21. napján.

³⁹ expedialt (latin) = kiad

⁴⁰ intimatum (latin) = rendelet

⁴¹ annexium (latin) = függelék, melléklet

⁴² Galántai Esterházy József és Ferenc grófok rövid életrajzát az előző közlemény 142. sz. jegyzete ismerteti.

⁴³ constituál (a latin constituere szóból) = állít

⁴⁴ disputál (a latin disputare szóból) = megvitát

⁴⁵ opponál (a latin opponere szóból) = szembeállít, ellene vet

⁴⁶ condominium (latin) = együttbirtoklás, közös birtoklás

⁴⁷ jus gladii (latin) = pallosjog

⁴⁸ jus patronatus (ecclesiae) (latin) = kegyúri jog

⁴⁹ praerogativa (latin) = kiváltság, előjog, szabadalom

⁵⁰ Augustana confessio (latin) = ágostai (augzburgi) hitvallás (az evangélikusok tantételeinek foglalatja)

⁵¹ quoad liberum religionis exercitium (latin) = a szabad vallásgyakorlatra vonatkozóan

⁵² in salvo (latin) = épségben

⁵³ Az 1691. április 2-án kiadott Lipót-féle törvényt magyarázatról (*Explanatio Leopoldina*) van szó, mely szerint az artikuláris helyeken mindkét protestáns felekezet lelkészei szabadon működhetnek, de mások vá lelkipásztori tevékenységet végezni, így keresztelni és temetni sem mehetnek. A nem artikuláris helyeken lakó protestánsok elmehetnek egyházi szertartásokat végeztetni az artikuláris helyek lelkészeihez, de az ezért járó stóla-jövedelmet az illetékes katolikus plébánosnak kell megfizetniük. Protestáns földesurak építhetnek családjuk számára imaházakat, de jobbágyaik oda nem járhatnak.

⁵⁴ reguláz (a latin regulare szóból) = szabályoz

modjat circumscribállya⁵⁶, a' Privilegiumok⁵⁷ productioja⁵⁸ pedig nem a' Varmegyék előtt, hanem fölsőbb Forumokon a' 14. ar[ticulus] An[n]i 1618.⁵⁹ szerint szokott lenni, de másként is a' sok Disputatiok után magok is a' Pápai Reformatusok a' Grofok Pápai Dominalis Jussokat önként előttünk meg esmérték, es így a' Pápai Con-Dominalistaságtul el állottak, és csak egyedül az 30^{dik} ar[ticulus]hoz A[n]n]i 1715.⁶⁰ kentelenítették ragaszkodni, de abban se találhatnak menedeket, mert az mar ki adott ellenek valo Királyi Parancsolat es az 1691^{dik} es 1701^{dik} esztendőben ki adott Resolutiok⁶¹ is ellenek vagynak, azért Papai Reformatusoknak az 30^{dik} articulusban rendölt Commissio Ki menetelig is az Exercitium meg nem engetődhetik, és mi úgy itélünk, hogy mind Praedikatorok, mind Oskolai Mesterek, Rectorok Pápából ki menyenek, ha csak magános Eletet ott élni nem akarnak, es mind az Oratoriumot, mind Parochiakat, Oskolakat a' Kulcsokkal együtt adják által a' Földes Urasagnak, mivel semmit sem probáltak⁶² magok Fundusik eránt. Sőt ezeken Kivül a' Papai Communitas⁶³ büntetést is érdemel, hogy maga hatalmaival a' Privatum Exercitiumot el Kezdette, holot ezt is a' Fölséges Cancellaria Rescriptuma szerent a' Varmegyén állot volna meg engedni, vagy nem engedni.³⁷

Ezen küldött Rescriptum után panaszolkodo Instantiajokat a' fölséges Cancellariara ismet be adták a' Papaiak.⁶⁴ Melyben repetályak⁶⁵ előbbi be adott Törvényes okaikat, és keservessen panaszolkodnak, hogy minekelötte a' Generalis Gyűlésen is el olvastatott volna a' Cancellaria Atyai Decretuma⁶⁶, a' Veszpremi Püspök es a' N[agyságos] V[árme]gy[éne]k fő Ispánnya, Groff Otto Keresztelő János a' Volkra⁶⁷ párt yokrul a' Grofoknak nagy Declaratiot⁶⁸ tett, és őket potenter⁶⁹

⁵⁵ oratorium (latin) = imaház

⁵⁶ circumscribál (a latin circumscribere szóból) = körülír

⁵⁷ privilegium (latin) = kiváltságlevél

⁵⁸ productio (latin) = benyújtás, bemutatás

⁵⁹ 14. articulus anni 1618. (latin) = Az 1618. évi 14. törvénycikk. Eszerint elkerülendő többek között az, hogy a törvénykezési időközön kívül az ország rendes bírái előtt az országlakókat kiváltságlevelaik bemutatására kényszerítsék. Az 1608–1657. évi törvénycikkek. Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső. Bp., 1900. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. Szerk. Márkus Dezső. 132–133.

⁶⁰ 30. articulus anni 1715. (latin) = Az 1715. évi 30. törvénycikk. Tartalmát az 1. közlemény bevezetése részletesen kifejti.

⁶¹ Az 1691-es Explanatio Leopoldináról már szóltunk az 53. jegyzetben. Az 1701. április 9-én kelt királyi rendelet a protestáns vallásgyakorlatot csak azon országrészek számára engedélyezte, amelyek 1681-ben a király tényleges hatalma alatt álltak, így a töröktől visszafoglalt részeket ettől a jogtól megfosztotta.

⁶² próbál (a latin probare szóból) = bizonyít

⁶³ communitas (latin) = közösség

^{64–64} Ez a 12. sz. dokumentum.

⁶⁵ repetál (a latin repetere szóból) = megismétel, újra kér

⁶⁶ decretum (latin) = rendelet

⁶⁷ Otto Johann Baptist Volkra heidenreichsteini gróf, veszpremi püspök (1710–1720). 1665-ben született, 1698-tól pozsonyi prépost, 1700-tól scardonai választott püspök, 1710-től veszpremi püspök. 1720-ban halt meg. PFEIFFER János: A veszpremi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia ecclesiae VIII.) 62–64. A veszpremi püspök egyben a vármegye örökös főispánja is.

⁶⁸ declaratio (latin) = kijelentés, nyilatkozat, magyarázat

⁶⁹ potenter (latin) = hatalommal, erőszakkal

defendalta⁷⁰, azt állítván, hogy mivel mind a' Jus Gladii, mind a' Korcsma, mind a' Patronatus, mind pedig a' Piaczi és Ucczák Jussai a' Grofok mellet vagynak, a' nemeseknek a' magok Curiaikon kívül csak a' Levegő Eghez vagyon jussok, ezen kívül semmi Jussok es activitassuk⁷¹ nincs, ugyhogy ha valamely Nemes Ember a' Piaczon vagy az Ucczán valakit meg verne, szabadsagukban volna a' Grofoknak az olyan Nemes Embert maga Hajduival meg fogattatni, a' Varba fogságra, Tömlőczre vitetni. Ennek utánna a' Reformatusok Unszolásara el olvastatott a' Cancellaria említett Decretuma, és sürgették, hogy a' Vármegye a' mi abban Investigalni⁷² parancsoltatik /:a' mint föllyeb punctatim⁷³ elől számláltatott:/ vigye véghez. De Semmi sem lett az Investigatiobul⁷⁴, hanem Grof Esterhasy Josef tovab is a' Carolina exterminatoria Resolutiohoz⁷⁵ ragaszkodot, es a' fölseges Cancellaria meg sertődésével Kérdésbe vette, ha Szabad-e a' Cancellarianak a' Királyi Parancsolatott meg változtatni, annak Executiojat⁷⁶ meg akadalyoztatni. Kérte a' Cancellaria Decretumanak Sepositiojat⁷⁷, es a' Carolina Resolutio executiojat. Kerte azt is, hogy mivel a' Templom Kulcsait a' Parancsolat szerént által nem attak a' Papaiak, hanem a' Templomon Kívül mas exercitiumot Kezdték, büntessenek meg. Es a' mint hallottuk, e' volt az oka, hogy sok Instantiainkra is a' Rescriptum velünk in Paribus⁷⁸ nem Közöltetet, mivel a' Session⁷⁹ Kívül a' Fő Ispan es a' Grof Urak Componalták⁸⁰, a' Papaiakat engedetleneknek tartottak, es azt is mondtak, hogy csak a' mult Zenebonás Időben mind a' Tornyt Epitettük, mind pedig az Harangot akkor illocaltuk⁸¹, holot pedig seculumoktul⁸² fogva még Enyingi Török Balint⁸³ Földes Urasagokor is szabad Exercitiumok volt a' Pápaiaknak, voltak Epületek, Tornyok s Harangjok. A Patronatusi Jus sem engedi meg senkinek is, hogy még a'

⁷⁰ defendál (a latin defendere szóból) = megvéd, oltalmaz

⁷¹ activitas (latin) = tevékenység, cselekvőség, cselekvési lehetőség

⁷² investigál (a latin investigare szóból) = kinyomoz, kivizsgál

⁷³ punctatim (latin) = pontról pontra

⁷⁴ investigatio (latin) = vizsgálat

⁷⁵ Carolina exterminatoria resolutio (latin) = a Károly [császár által kiadott] kizáró rendelet. Az 1718. november 5-i rendeletre gondol (2. sz. dokumentum). Habsburg III. Károly magyar király (1711–1740). A pozsonyi országgyűlésen választják meg, koronázása ugyanott 1712. május 22-én. Német-római császárnak megválasztják 1711. október 12-én, megkoronázzák Majna-Frankfurtban 1711. december 22-én. Meghal 1740. október 20-án Bécsben. SÁRA János: A Habsburgok és Magyarország. Bp., 2001. (Továbbiakban: SÁRA) 346.

⁷⁶ executio (latin) = végrehajtás

⁷⁷ sepositio (latin) = félretétel

⁷⁸ in paribus (latin) = másolatban

⁷⁹ sessio (latin) = (itt:) (vármegyei) ülés

⁸⁰ componál (a latin componere szóból) = összeállít, szerkeszt, megfogalmaz

⁸¹ illocál (a latin illocare szóból) = elhelyez, felállít

⁸² saeculum (latin) = évszázad

⁸³ Enyingi Török Bálint: magyarországi főúr. Született 1502-ben vagy 1503-ban. Bátyja, Imre halála után lett nádorfehérvári bán. A vár 1521-es eleste után elmenekül, de már 1523-ban visszakapja elvesztett birtokait. 1526-ban II. Lajos egyik testőre a mohácsi csatában. 1527-ben átáll I. Ferdinánd oldalára, aki számtalan birtokadománnyal jutalmazza e lépését. Többek között Nyitraért cserébe 1535-ben kapja meg Pápa városát is. 1536-ban János király pártjára áll, aki szintén adományokkal honorálja (Hunyad, Debrecen). 1540-ben János Zsigmond egyik gyámja lesz. 1541-ben Buda ostromakor a török elfogja, az iztambuli Héttoronyban raboskodik. Ott hal meg 1550-ben. Enyingi Török Bálint. Szerk. BESSENYEI József. Bp., 1994. V–XXVIII.

Jobbagyai Lelki esméreten is uralkodjék. Boldog emlékezetü III^{dik} Ferdinánd Császárnak és Magyar Királynak Decretuma is /:a' mint az 5^{dik} articulusban anni 1647. írva vagon:/⁸⁴ azt tartya, hogy semmi praetextus⁸⁵ alatt sem szabad senkit is a' religio szabad exercitiumaban se Királynak, se Ministerinek, sem földes Uraknak turbálni⁸⁶, még a' Parasztot sem, sem a' Confinariust⁸⁷, sem Városbelit, sem falusit, akárminemű földes Úr Joszágan, akar a' Királyi Fiscusén⁸⁸ lakjék is.

Ide jarul ő Eminentiajanak az Esztergami Erseknek föllyebb is emlitet es 1714. Die 22. Junii⁸⁹ Nagy Szombatban a' Protestansok Instantiajara ki adot Kegyes Explanatioja⁹⁰, melyben meg ismeri, hogy az articularis Commissio Ki meneteletül kel várakozni, es azokat, a' kik erőszakot szenvedtek, in Integrum⁹¹ viszsza kel teni.

Instaltuk e' vegre cum repetitione priorum legalium rationum⁹², hogy illyen szenvedéseiket, passioikat⁹³ a' [felséges] Cancellaria vegye szivére, es az Articularis Commissiora a' Grofokat relegallya⁹⁴, őket pedig in Integrum reponallya⁹⁵, es a' tovább valo hatalmas Törventelensegek ellen a' Grofok es Emberei eránt protegalni⁹⁶, es a' V[árme]gye rescriptumat velck Communalni⁹⁷ meltoztassak.⁶⁴

Ezen Instantiara sem Közöltetett s ki nem adatott a' V[árme]gye Rescriptuma Parja⁹⁸, hanem a' Papai Deputatusok⁹⁹ előtt el olvastatott. [...]

⁸⁴ Habsburg III. Ferdinánd magyar király (1637–1657). Született 1608. július 13-án. 1625-ben Sopronban magyar királlyá választják, majd november 27-én meg is koronázzák. 1627-től Csehország királya, 1636-tól római király, 1637-től német-római császár. 1657. április 2-án halt meg Bécsben. SÁRA 298. Az 1647. évi 5. törvénycikk az I. Rákóczi György erdélyi fejedelemmel (1630–1648) 1645-ben kötött linzi béke szövegét cikkelyezi be, ennek első pontja az 1608. évi koronázás előtti törvényekre hivatkozva a nemesekre, szabad városokra, kiváltságolt mezővárosokra és a határvidéki katonákra nézve, második pontja pedig a parasztságra nézve mondja ki, hogy vallásuk szabad gyakorlásában nem szabad őket háborgatni, akár a határszélen, akár mezővárosokban, akár földesuraik vagy a kincstár falvaiban élnek. Az 1608–1657. évi törvénycikkek. (Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső). Bp., 1900. Magyar Törvénytar (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. (Szerk. Márkus Dezső). 421–423.

⁸⁵ praetextus (latin) = indok, ürügy

⁸⁶ turbál (a latin turbare szóból) = zavar

⁸⁷ confinarius (latin) = határ[őrző katonai]

⁸⁸ fiscus (latin) = kincstár

⁸⁹ 1714. Die 22 Junii (latin) = 1714. június 22. napján

⁹⁰ explanatio (latin) = magyarázat

⁹¹ in integrum (latin) = teljesen, egészében

⁹² cum repetitione priorum legalium rationum (latin) = a korábbi törvényes okok megismétlésével

⁹³ passio (latin) = kín, szenvedés

⁹⁴ relegal (a latin relegalere szóból) = utasít

⁹⁵ reponál (a latin reponere szóból) = visszahelyez, helyreállít

⁹⁶ protegal (a latin protegere szóból) = véd, oltalmaz

⁹⁷ comunicál (a latin communicare szóból) = közöl

⁹⁸ par (latin) = másodpéldány, átirás, másolat

⁹⁹ deputatus (latin) = küldött

7.

1718. augusztus 19.

A kancellária ismerteti az Esterházy grófok panaszát a pápai reformátusokkal kapcsolatban, és javasolja VI. Károly császárnak szabad vallásgyakorlatuk eltörlését, épületeik visszaadatását, a prédikátorok és iskolamesterek elűzését.

Fennmaradási formája: eredeti.

Lelőhely: MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 1. Originale referadae 1718. N° 6.

Kiadás, regeszta: —

Megjegyzés: Időrendben a 2. sz. dokumentum előtt következik.

Referada ratione tollendi in oppido Papa liberi hactenus acatholicae religionis exercitii.

Ad Sacratissimam Romanorum imperatoriam ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiaeque etc. regiam maiestatem dominum, dominum clementissimum humillima propositio introscriptae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas, domine, domine clementissime!

Comites Josephus senior et Franciscus junior Eszterházy de Galantha medio demissi supplicis sui libelli Maiestati Vestrae Sacratissimae humillime repraesentant, quod tametsi quidem tenore articuli 26. anni 1681. publica eius temporis ratione ita suadente reliqua inter loca confiniaria generalatui Jaurinensi annexa in oppido etiam Papa comitatu Wespsemiensi adiacente alias jure haereditario et proprietario ad familiam Eszterhazianam et consequenter pro nunc ad eosdem comites supplicantes spectante liberum religionis exercitium ob rationem militiae praesidiariae nationalis attunc ibidem contra frequentiores jurati Christiani nominis hostis excursiones pro securitate regni excubantis incolis Papensibus confessionem Helveticam profitentibus diaetaliter concessum fuisset atque indultum, nihilominus ex quo post felicem earundem regni partium occasione superioris adhuc belli Turcici factam recuperationem et jurati Christiani nominis hostis profligationem memoratum oppidum Papa confinium esse cessasset, militiaque praesidiaria, in cuius favorem et gratiam publicum idem exercitium Helveticae confessionis toleratum fuisset, exinde alio translocata vel caractere militari exuta extitisset, consequenterque ratione legis in praecitato articulo 26. anni 1681. pro fundamento substrata ipso facto cessante, eiusdem quoque effectus, exercitii nempe confessionis Helveticae admissio et continuatio cessare debuisset.

Quam quidem praepositam demissam instantiam suam antelati comites praeter praeallegatam legem, rationemque in eadem fundatam etiam in articulo 30. novissimae diaetae Poseniensis anni 1715. /:qui nempe ad priores 1681. et 1687. annorum diaetales articulos confirmative semet referret, ac circa eorundem genuinum sensum subsecutas regias explanationes et resolutiones observandas innueret, dominorumque terrestrium jus salvum relinqueret:/ radicare et stabilire vellent.

Ac insimul ex fundamento praescriptarum regni legum atque rationum, regiarumque superinde explanationum et resolutionum Eidem Maiestati Vestrae

Sacratissimae perquam humillime supplicarent, quatenus ad normam et exemplum Weszprimiense de et super memoratorum incolarum Papensium Helveticae confessioni addictorum hactenus praeiudiciose continuati exercitii fienda sublacione et praedicantium, scholarumque rectorum /:nisi iidem privatam vitam ducere, et ab omni religionis suae exercitio desistere velint:/ ad loca articularia relegatione, et oratorii, parochiae item et scholarum, velut in fundo dominali extractarum ipsis comitibus supplicantibus, velut terrestribus dominibus subsecutura remissione et resignatione Eadem Maiestas Vestra Sacratissima mediante benigno mandato suo ad repetitum comitatum Weszprimiensem dirigendo clementer ordinare et committere dignaretur.

Opinio

Combinatis et ad amussim trutinatis per praeattactos comites supplicantes adductis motivis, rationibus et legibus in praeattacto oppido Papa liberum religionis exercitium per supracitatum articulum 26. anni 1681. non secus, quam in favorem nationalis eotum militiae praesidiariae et simul confiniariae contra vicinum eotum Turcam militantis admissum fuisse, et sic cessante jam confinio et militia eadem nativa seu dispersa seu ad alia confinia Turcis viciniore se conferente, incolis vero a militari obligatione penitus exauthoratis, ipsum quoque exercitium cessasse, clementissima Leopoldina resolutio, hicce sub A annexa luculenter declarat, penes quam in aliis etiam quam plurimis similibus locis ab olim confiniariis eiusmodi exercitium sublatum esse dignosceretur, adeoque nec Papensium maiorem rationem haberi posse, consequenterque praemissis motivis standum esse, sublata vero eiusmodi exercitii libertate, tandem de oratorii restitutione et aliis supplicantium comitum petitis plenius deliberari posse salvo nihilominus altissimo Maiestatis Vestrae Sacratissimae beneplacito Regia haec eiusdem Cancellaria humillime censeret.

Viennae, die 19. Mensis augusti, anno 1718.

Eiusdem Maiestatis Vestrae Sacratissimae

humillima et devotissima
Cancellaria Regio Aulica
Hungarica

Elias Wanyeczy manu propria

Placet. Carolus manu propria.¹⁰⁰

Extradata a Sua Maiestate Sacratissima 5. novembris 1718.¹⁰¹

MAGYAR FORDÍTÁS

Előterjesztés a nemkatolikus vallás Pápa mezővárosában mindezidáig szabad gyakorlathoz való eltérése ügyében.

A belülről Magyar Királyi Udvari Kancelláriának a legszentebb római császári és Németország, Spanyolország, Magyarország, Csehország stb. királyi felségéhez, a legkegyesebb

¹⁰⁰ A szöveg mellé bal oldalra írva.

¹⁰¹ A fedőlapra utólag rávezetve.

úrhoz [intézett] igen alázatos javaslat

Szentséges Császári és Királyi Felség, legkegyesebb urunk!

A Galántai Esterházy grófok: az idősebb József és a fiatalabb Ferenc alázatos esdeklő kérvényük révén Szentséges Felségteknek igen alázatosan előterjesztették, hogy noha bizonyára az 1681. év 26. törvénycikkének tartalma annak a komak a közvélekedése által azt sugallta, hogy a győri főkapitánysághoz csatolt többi határvidéki helység között a Veszprém megyéhez tartozó, egyébiránt öröklött és tulajdonosi joggal az Esterházy családot, és következésképpen jelenleg ugyanezen előterjesztő grófokat illető Pápa mezővárosban is az akkor arrafelé a keresztény név esküdt ellensége által végrehajtott igen gyakori betörésekkel szemben az ország biztonsága érdekében örökös nemzeti védősereg miatt országgyűlési határozat engedélyezte és tette lehetővé a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai lakosok részére a vallás szabad gyakorlását, mindazonáltal, mivel a királyság ezen részeinek a törökkel vívott legutóbbi háború révén bekövetkezett sikeres visszafoglalása és a keresztény név esküdt ellenségének leverése után az említett Pápa mezővárosa megszűnt végvidéknek lenni, a végvári katonaság pedig, miután az ő kedvükért és javukra lett megtűrt a helvét hitvallás ezen nyilvános gyakorlása, onnan máshová lett vezényelve vagy katonai jellegétől meg lett fosztva, következésképpen, mivel a törvénynek a fentebb idézett 26. törvénycikkben alapként felhozott oka ténylegesen megszűnt, és így ugyanennek a hatása is, a helvét hitvallás gyakorlatának az engedélye és folytatása is meg kell, hogy szűnjön.

Ezen előbb felhozott alázatos folyamodványukat pedig az említett grófok a korábban emlegetett törvényen és az abban megalapozott szabályon felül az 1715. évi legutóbbi pozsonyi országgyűlés 30. törvénycikkével is meg akarták alapozni és erősíteni, amely [törvénycikk] egyértelműen az 1681. és 1687. évek korábbi megerősítő törvénycikkeihez nyúl vissza, és ezeknek a tisztas tartalmát illetően úgy rendelkezett, hogy az azt követő királyi rendeleteket és magyarázatokat kell betartani, a földesúri jogot pedig sértetlenül hagyta. Egyszersmind az ország előbb említett törvényei és szabályai, ezenfelül királyi magyarázatai és rendeletei alapján igen alázatosan szerfölött kéri ugyanezen Szentséges Királyi Felségteket, hogy a veszprémi szabályzás és példa alapján ugyanezen Szentséges Királyi Felségtek a már előhozott Veszprém vármegyéhez intézett kegyes parancsa révén méltóztassák kegyesen intézkedni és rendelkezni a helvét hitvallásnak elkötelezett említett pápai lakosok mindezedig jogtalanul folytatott vallásgyakorlatának leendő eltörléséről, a prédikátorok és iskolamesterek artikuláris helyekre küldéséről (hacsak ezek nem akarnának visszavonult életet folytatni, és vallásuk bármiféle gyakorlásával felhagyni), valamint az imaház, a paplak és az iskolák ezt követő átengedéséről és visszaadásáról ezen folyamodó grófok mint földesurak részére, mivel földesúri telekre lettek építve.

Vélemény

Az előbb említett folyamodó grófok által felhozott érveket, indokokat és törvényeket összevetve és alaposan mérlegelve Lipót¹⁰² itt A alatt csatolt kegyes rendelete¹⁰³ világosan

¹⁰² Habsburg Lipót magyar király (1657–1705). Született 1640. június 9-én. Eredetileg papi pályára szánták. 1655-ben választották magyar királlyá a pozsonyi országgyűlésen, ugyanitt meg is koronázták június 27-én. Ebben az évben lett cseh király is. 1657. április 2-án lépett trónra, 1658. július 18-tól német-

megmutatja, hogy az említett Pápa mezővárosában a vallás szabad gyakorlása a feljebb idézett 1681. évi 26. törvénycikk révén nem másképp, mint az akkor szomszédos törökök ellen harcoló nemzeti határvédő őrsereg kedvéért lett megengedve, és mivel már megszűnt a határvidék, és ugyanez az eredeti katonaság vagy szétszéledt, vagy más, a törökkel határos végvidékekre költözött, a lakosság pedig teljesen fel lett szabadítva a katonáskodási kötelezettségtől, maga a vallásgyakorlat is megszűnt. Eszerint közismert, hogy más egyéb hasonló, egykor határvidéknek számító helyeken is megszűnt az ilyesféle vallásgyakorlat, ezért ugyanezen királyi kancellária úgy véli, hogy a pápaiak indoka sem lehet erősebb, következképpen az előbbi érvek miatt [a szabad vallásgyakorlat náluk sem] állhat fenn, és miután az ilyesféle vallásgyakorlat szabadsága meg lett szüntetve, végül részletesebben határozni lehet az imaház visszaadásáról és a folyamodó grófok többi kéréséről is, természetesen mindezt Szentséges Felsőtek legfenségesebb beleegyezésétől függővé téve.

Bécs, augusztus hónap 19. napján, az 1718. évben.

Ugyanezen Szentséges Felsőtek

legalázatosabb és legodaadóbb [szolgái]:
a Magyar Királyi Udvari Kancellária

Vanyéczy Illés¹⁰⁴ saját kezűleg.

Jóváhagyva. Károly saját kezűleg.

Ő Szentséges Felsőte által kiadatott 1718. november 5-én.

8.

K. n. [1719. március eleje]

A pápai reformátusok kéri a kancelláriát, hogy előadott indokaik és Keresztély Ágost esztergomi érsek csatolt levele alapján szabad vallásgyakorlatukra vonatkozó több évszázados jogaikban erősítse és védje meg őket.

Fennmaradási formái: **A:** eredeti.

B: egykorú másolat. Restaurált.

Lelőhely: **A:** MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 35. Conceptus expeditionum N° 107. (Ex mart. 1719.) *J:* és *III:* melléklet.

B: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liskay-gyűjtemény, 127-128. sz. irat.

Kiadás: —

Regesztá: LISZKAY 57.

Megjegyzés: Az eredeti külsején beérkezésre utaló feljegyzés: *Praes[entata] 21. mart. 1719.* vagyis *Benyújtották 1719. március 21-én.* Eszerint az irat az ezt megelőző napokban keletkezhetett. Tulajdonképpen válasz nélkül maradt, mert a benyújtás napján lett kiadva a Veszprém vármegyének szóló kancelláriai rendelet (9. sz. dokumentum). Liskay az iratot teljesen hibásan dátumozta, az A betűjelű melléklet keltét vetítette rá a beadványra is.

Ad excelsam Cancellariam Regio Hungaricam Aulicam, dominos, dominos gratiosissimos demissa instantia unversorum nobilium privilegiati oppidi Papa, caeterorumque incolarum eiusdem Helveticae confessioni addictorum.

római császár. Meghalt 1705. május 5-én Bécsben. SÁRA 311.

¹⁰³ Az aktában ide csatolva a Lipót császár által 1691. április 2-án és az 1701. [április 9-én] kiadott királyi rendeletek egy-egy nyomtatott példánya található.

¹⁰⁴ Vanyéczy Illés kancelláriai tisztviselő életrajzi adatai az előző közlemény 147. sz. jegyzetében található.

Excelsa Cancellaria Regio Hungarica Aulica, domini, domini gratiosissimi!

Si quidem ex nostris per prius jam Suae Maiestati Sacratissimae, domino, domino nostro clementissimo demississime exhibitis repraesentationibus ac in iisdem fuse deductis legibus, rationibus, motivisque et luculentissimis declarationibus /:quas et de nunc pro reiteratis habemus:/ a duobus fere saeculis ipso videlicet institutae reformationis tempore absque interruptione continuatum in oppido privilegiato Papa liberum religionis nostrae exercitium ad solam pure sinistram et omni fundamentali legalitate destitutam illustrissimorum dominorum comitum Josephi et Francisci Eszterhasy fratrum /:titulus:/ informationem nuper interturbatum, nobisque prohibitum fore, e contra vero causae et iurium nostrorum hoc in passu aequitas luce meridiana clarior evaderet, neque posse nos ulterius ad meritum hoc foro in praeiudicium legum et absque laesione praerogativae nobilitaris¹⁰⁵ amplius condescendere, prouti super inde solennissimam praemittimus protestationem, reservantes in suum debitum tempus et locum /:si praeter et extra expectationem nostram ad id deveniri debere contingeret:/ iuribus nostris universalem prospiciendi facultatem.

Nihilominus tamen uberioris sola informationis causa prioribus subnectere declarationibus volumus, quod vel sola praefata diuturnitate semper ibidem continuati exercitii, quae ipsissimam legalem praescriptionem in se complectitur, ac tott sacrorum dipplomatum et sanctionum publica fide eatenus statutarum interventis confirmationibus ibidem privilegiati pro merito dignosceremur. Antequam enim in clyta familia Eszterhasiana possessionem domini consequenter ipsius privilegiati oppidi Papa consecuta fuisset, jam longe prius adhuc sub dominio et potestate Valentini condam Török de Enyég cum sufficientibus legalitatibus liberum exercitium nostrum in eodem loco privilegiato admissum et stabilitum fuisset, ex post succedente familia Nyári post defectum vero horum praemissorum, non ita diu i[n] clyta familia Eszterhasiana, ac ipsis de collatione domini Papensis impertitis literis donationalibus vigore inseri solitae clausulae:¹⁰⁶ salvo jure alieno nobis qua per prius legitime ibidem praexistens jus liberi exercitii identidem salvum permansisset, et usque ad praesens maneret.

Unde evenit, quod posteaquam circa annum adhuc 1703. jam transactum comes Antonius Eszterhasy eotum dominus Papensis omnes fere nobiles at alios cuiuscunque conditionis inhabitatores quoad jura sua demonstranda in forum prothonotariale Hevenyesianum evocari fecisset, privilegia tamen quoad exercitium nostrum ipsi jam per prius bene nota, ne vel sola duntaxat citatione quoad fundum nostrum ibidem habitum nos judicialiter impetivisset, neque hic de praesenti in manifestum legum praeiudicium hoc foro et processu privilegia nostra manifestari et praetendi posse eo minus incaute produci debere integrum nobis esset, verum sufficeret nobis tantae numerosae nobilitati alioquin per possessionem partim curiarum, partim domorum nobilitarium, partim inscriptionalium, concambiatorium et libertatarum aequae dominis in tantum, in quantum respective terrestribus jam

¹⁰⁵ B nobilitatis.

¹⁰⁶ B *hiányzik*.

praevis declaratam publici exercitii nostri diuturnitatem, adeoque ipsam legalem praescriptionem in se involventem, et per consequens legitimam juris soliditatem remonstrasse. Et anne citra laesionem praerogativae nobilitaris non citati, non exauditi, et tamen executi, nostro diuturno exercitio exisse debeamus? Et antequam in integrum restituamur, suoque ordine et foro competenti contra nos procedatur, ad similem praetensam iurium et privilegiorum nostrorum hoc foro reproductionem nos immittere possumus, alto et sapienti excelsae Cancellariae Regio Hungaricae Aulicae iudicio submittimus, neque explanationes regiae contra nos nobiles tam severe militare viderentur.

Cum itaque per hunc disordinatum processum in libertate et libero religionis exercitio tam enormiter laesi essemus, quaestionem autem in negotio religionis et praetensionem dominorum comitum contra nos motam, finalemque eius decisionem articulus 30. novissimae diaetae luculentissime, qua modalitate terminetur, sed et Suae Eminentiae annexa copiata gratiosa resolutio sub Littera A declararet¹⁰⁷, hinc demisse Suae Maiestati ulterius quoque supplicamus, quatenus juxta tenorem priorum instantiarum nostrarum in libero religionis nostrae exercitio et fundi possessione clementissime manutenere dignabitur.

Benignam expectantes resolutionem et manemus

excelsae Cancellariae Regio Hungaricae Aulicae

humillimi obsequentissimi servi:

universi nobiles in privilegiato oppido
Papa degentes, caeterique eiusdem
incolae Helveticae confessioni addicti

A

Copia

Cum Sacratissimae Suae Maiestatis novissime in negotio religionis emanatum clementissimum decretum clarissimis in terminis praecipiat, quatenus in negotio exercitii religionis totum eum in statum restituatur et ponatur, ac deinceps etiam taliter observetur, prout conformiter articulis Soproniensis et Poseniensis diaetarum ante et usque ad initium nuperorum tumultuum in usu fuit, eapropter hisce declaramus, neque Catholicos tam clerum, quam saeculares, neque Augustanae et Helveticae confessioni addictos regnicolas quoscunque, quantum ad religionis exercitium contra hunc genuinum altefati clementissimi decreti sensum se invicem debere aut posse perturbare, neque eorum ulli aliquid in contrarium huic clementissimo Sacratissimae Suae Maiestatis decreto licere attentare.

Datum in residentia nostra archiepiscopali, Tyrnaviae, 22. junii, anno 1714.

Cardinalis de Saxoniam archiepiscopus Strigoniensis manu propria

¹⁰⁷ B declarat.

MAGYAR FORDÍTÁS

A felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária urai, az igen kegyes urak részére Pápa kiváltságolt mezőváros összes nemesé, és többi helvét hitvallásnak elkötelezett lakosa részéről [benyújtott] alázatos kérvény

Felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária, igen kegyes urak!

Bár a nem sokkal ezelőtt Ő Szentséges Felsége, a mi legkegyelmesebb urunk részére már igen alázatosan benyújtott előterjesztésünk, és az ugyanabban hosszadalmasan kifejtett törvények, okok, indítékok és igen világos magyarázatok szerint — melyeket most is ismételtén megteszünk — a majdnem két évszázada, tudniillik a reformáció alapítása óta tartó időszakban a Pápa kiváltságolt mezővárosban megszakítás nélkül folytatott szabad vallásgyakorlatunk egyedül a nagyságos Esterházy József és Ferenc gróf urak és fivérek teljesen hamis, és minden törvényes alapot nélkülöző tudósítása alapján nemrég meg lett zavarva, és számunkra be is lett tiltva, ezzel szemben azonban ebben az esetben ügyünk és jogaink igazsága a déli fénynél is világosabban látszik, és nem lehet minket érdemben ezen a fórumon a törvények kárára és a nemesi előjog sérelme nélkül továbbra is hátrányos helyzetbe süllyeszteni, ezért emiatt ünnepélyes óvást terjesztünk elő, és — ha úgy történne, hogy várokozásunkon felül vagy annak ellenére erre sor kell, hogy kerüljön — fenntartjuk azt az általános lehetőséget, hogy a kellő időben és helyen jogainkról gondoskodjunk.

Nemkülönbön pedig csupán a bővebb tájékoztatás érdekében korábbi kijelentéseinkhez azt is hozzá akarjuk tenni, hogy akár csupán a mindig ugyanott folytatott [vallás]gyakorlat említett hosszassága révén is, amely magában foglalja teljességgel a törvényes elévülést, és az oly sok addig közhitelűen kiadott felséges kiváltságlevél és törvényes végzés megerősítésének közbejöttével ugyanott méltán ismerhetnek el minket kiváltságoltaknak. Ugyanis mielőtt a tekintetes Esterházy család elnyerte következőképpen ama Pápa kiváltságolt mezőváros birtoklásának jogát, már sokkal korábban addig a néhai Enyingi Török Bálint urasága és hatalma alatt szabad vallásgyakorlatunk a megfelelő törvényes eszközökkel ugyanazon a kiváltságolt helyen engedélyezve és megerősítve lett, azután a Nyáry család¹⁰⁸, majd ezen feljebb említettek kihalása után pedig nem oly régóta a tekintetes Esterházy család következővén, az ugyanezeknek a pápai uradalom adományozásáról kiadott adománylevél révén a belefoglalni szokott mások jogának épségben tartásával záradék révén nekünk a szabad

¹⁰⁸ Török Bálintot (83. jegyzet) János királyhoz való átállása után sem fosztotta meg Ferdinánd király Pápa város birtoklásától: halála után fia, Ferenc, majd unokája, István örökölte. István 1618-ban bekövetkezett halála után — fiági örökös híján — húga, Török Zsuzsanna révén annak férjére, Bedegi Nyáry Pál grófra szállt Pápa birtoka. Nyáry Pál első felesége halála után másodsor is megnősült, Várday Katalint vette feleségül. Első házasságából született többek között Miklós nevű fia, a másodikból pedig Krisztina nevű lánya, akik egy családi megállapodás révén Pál halála után fele-fele arányban örökölték Pápát. Nyáry Krisztina korán elvesztette első férjét, Thurzó Imrét, majd Esterházy Miklóshoz ment feleségül, aki a Nyáry Miklósról eső részt Zemplén és Szabolcs megyei Esterházy-birtokokra cserélte, így 1626-ban Pápa városa teljes egészében az Esterházy család birtokába került. NAGY Iván: Magyarország családai. I–XIII. Pest, 1857–1868. (Továbbiakban: NAGY) VIII. 182–187. XI. 293–294. SZAKÁLY Ferenc: Pápa a török korban. In: Tanulmányok Pápa város történelméből a kezdetektől 1970-ig. Főszerk. Kubinyi András. Pápa, 1994. 125–200. 135–136. old. HILLER István: Az Esterházyak Pápán. Esterházy Miklós és Nyáry Krisztina házassága. In: Esterházy Károly emlékezete. (Szerk. Hermann István, Mezei Zsolt). Pápa, 2000. 15–25. 19–20. old. A Nyáry család nem halt ki, így a mondat némileg pontatlan.

vallásgyakorlat mint jóval korábban ugyanott törvényesen előzőleg is létező jog ismételtelen épségben megmaradt, és egészen mostanáig is megvan.

Ebből következett, hogy miután a már rég elmúlt 1703. esztendő körül gróf Esterházy Antal, Pápa akkori földesura¹⁰⁹ jogai bebizonyítása érdekében majdnem az összes pápai nemest és más egyéb állapotú lakosokat is Hevenyesi ítélőmester¹¹⁰ törvényszéke elé perbe idézte, mivel a [vallás]gyakorlatunkra vonatkozó kiváltságok számára már jóval korábban alaposan ismertek voltak, minket ugyanott birtokolt telkünkre nézve bírósági úton akár csak egyszerű idézéssel sem támadott meg, és ez alkalommal akkortájt azon a törvényszéken és ama eljárás során nekünk egyáltalán nem is kellett tudnunk kiváltságainkat kifejteni és előterjeszteni — melyek a törvények nyilvánvaló kárára [lettek volna] —, még kevésbé [kiváltságseveleinket] indokolatlanul bemutatni, hanem elég volt nekünk, ily számos nemesnek részint nemesi telkek, részint nemesi házak egyrészt elzálogosítással, másrészt csere útján vagy kiváltságok szerzésével történő birtoklása révén az illetékes földesurakkal egyenjogúan — annyira, amennyire nekik — nyilvános [vallás]gyakorlatunk már korábban kifejtett hosszadalmasságát, és annak folyományaként az abban rejlő törvény szerinti elévülést, következésképpen a jog törvényes szilárdságát bizonyítani. És vajon fel kellene hagynunk régóta tartó vallásgyakorlatunkkal a nemesi előjog sérelmére, úgy, hogy perbe nem hívtak, meg nem hallgattak minket, mégis végrehajtották [a rendeletet]? És mielőtt jogainkba visszahelyeznének minket, és a maga rendje [és módja] szerint az illetékes törvényszéken ellenünk eljárnának, egy újabb folyamodásra jogaink és kiváltságaink ezen törvényszék előtti ismételt bemutatásába bele tudunk menni, [és] a felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária magasságos és bölcs ítéletének alávetjük magunkat, hisz nem látszik úgy, hogy a királyi magyarázatok oly szigorúan ellenünk, nemesek ellen szólnának.

Mivel tehát ezen szabálytalan eljárás révén a szabadságban és a szabad vallásgyakorlatban ilyen súlyosan meg lettünk sértve, a vallásügyi kérdéseket pedig, és a gróf urak ellenünk támasztott követelését, valamint ennek végső eldöntését a legutóbbi országgyűlés 30. törvénycikke fogja törvényes eljárással a lehető legegységesebben elrendezni, amint ezt Őeminenciája kegyes rendeletének A betű alatt csatolt másolata is kinyilvánította, ezért továbbra is alázatosan könyörgünk Őfelségéhez, hogy korábbi kérvényeink tartalma szerint szabad vallásgyakorlatunkban és telkünk birtoklásában igen kegyesen méltóztassék megvédelmezni minket.

A kegyes rendeletet várván maradunk

a felséges Magyar királyi Udvari Kancelláriának

legalázatosabb és legengedelmesebb szolgálai:

a Pápa kiváltságolt mezővárosban lakó összes nemes, és ennek többi helyét hitvallásnak elkötelezett lakosa

¹⁰⁹ Galántai Esterházy Antal gróf életrajzi adatai az előző közlemény 90. sz. jegyzetében találhatóak.

¹¹⁰ Kischevesi Hevenessy (Hevenyessy) János nádori ítélőmester életrajzi adatai az előző közlemény 93. sz. jegyzetében találhatóak.

A

Másolat

Mivel Ő Szentséges Felségének a vallás ügyében legújabban kiadott legkegyesebb rendelete teljesen világos célként megszabta, hogy a vallásgyakorlat ügyében minden abba az állapotba legyen visszaállítva és hozva, és ezután is úgy legyen megtartva, ahogy a soproni és pozsonyi országgyűlések törvénycikkeivel összhangban előtte, egészen a legutóbbi zavargások kezdetéig szokásban volt, ezért ezen [levelünkkel] kinyilvánítjuk, hogy a mélyen tisztelt igen kegyes rendelet ezen igazi értelmezésével ellenkezve egyik országlakó se akarja vagy szándékozza zavarni kölcsönösen a másikat a vallásgyakorlatot illetően, se a katolikus vallású, akár pap, akár világi, se az ágostai vagy helvét hitvallásnak elkötelezett személyek, és közülük egyiküknek se lehessen bámit Ő Szent Felsége ezen legkegyesebb rendelete ellenében cselekedni.

Kelt érseki székhelyünkön, Nagyszombatban, június 22-én, az 1714. évben.

Szászországi bíboros, esztergomi érsek saját kezűleg

9.

1719. március 21.

A kancellária meghagyja Veszprém vármegyének, hogy folytasson vizsgálatot a pápai reformátusok szabad vallásgyakorlata ügyében, és lehetővé teszi, hogy a királyi rendelet megszületéséig engedélyezzék nekik a magán vallásgyakorlatot.

Fennmaradási formái: A: az utasítás eredeti fogalmazványa.

B, C, D: közel egykorú egyszerű másolatok.

Lelőhely: A: MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 35. Conceptus expeditionum N° 107. (Ex mart. 1719.)

B, C, D: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 138. sz. irat.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 60.

Illustrissimi, reverendissimi, spectabiles ac magnifici nobis observandi!

Salutem etc.

Honorificas¹¹¹ earundem Dominationum Vestrarum ex generali congregatione sua in oppido Papa die 2. proxime praeteriti mensis januarii exaratas recte percepimus, et ex iisdem a publico religionis suae exercitio Helveticae confessioni addictos praespecificati oppidi Papae incolas secundum continentias benigni Suae Maiestatis Sacratissimae mandati per praelibatas Dominationes Vestras iisdem competenter intimati destitisse, quidem clavium nihilominus ac ipsius etiam oratorii et scholarum in eodem benigno mandato Caesareo-regio commissam et dominis comitibus Josepho et Francisco Eszterhazy qua dominis terrestribus Papensibus fiendam restitutionem usque ad ulteriorem benignam¹¹² altefatae¹¹² Suae Maiestatis Sacratissimae determinationem distulisse intelleximus.

¹¹¹ D hibásan honorifica.

¹¹² B hiányzik.

Cum autem medio tempore ipsi quoque praememorati Helveticae confessioni addicti ex variis rationibus et motivis in hiece annexis copiis contentis et ex iisdem per prefatas Dominationes Vestras uberius percipiendis jus absolutum dominale predictorum dominorum comitum in oppido Papa habitum impugnare, ac in contrarium¹¹³ tam ex positivis patriae legibus, quam etiam concessione eminentissimi ac serenissimi principis domini cardinalis de Saxonía /:cuius spirituali jurisdictioni qua archiepiscopi Strigoniensis toties dictum oppidum Papa subesset¹¹⁴:/ liberum religionis suae exercitium usque ad exitum commissionis articulo 30. anni 1715. ordinatae stabilire nitantur, eatenusque Suae Maiestati Sacratissimae demisse supplicent.

Hinc, antequam huiusmodi ipsorum instantia altememoratae Suae Maiestati Sacratissimae demisse repraesentetur, praescripta ipsorum motiva praetitulatis Dominationibus Vestris eo fine communicanda habuimus, quatenus in uno brevi termino auditis etiam praementionatis dominis comitibus vel ipsorum mandatariis circa eadem genuinam informationem suam et potissimum, an benefati domini comites totum saepe dictum oppidum Papa absoluto jure dominali possideant? fundique illi, in quibus praenuncupatum oratorium et scholae erectae sint, talismodi absolutae jurisdictioni dominali subiaceant, et an sub non ita pridem¹¹⁵ sopitorum¹¹⁵ intestinorum in Hungaria motuum temporibus firmius, et qualiter iidem Helveticae confessioni addicti se ibidem stabiliverint? nobis quantocius submittere velint, nec intermittant, interea vero privatum religionis exercitium extra oratorium et sine concursu extraneorum ipsis Papensibus simul conventuris admittere possunt caedem Dominationes Vestrae.

Quas in reliquo (etc.)

Datum Viennae Austriae die 21. martii 1719.

Praetitulatarum Dominationum Vestrarum

ad serviendum paratissimi
N. N. cancellarius, caeterique Cancellariae Regiae Aulico Hungaricae Consilarii

Mednyanszky manu propria

Comitatui Wesprimiensi in negotio sublacionis liberi exercitii Calvinistarum Papensium rescribitur, eidemque instantia nuncfatorum acatholicorum pro informatione communicatur.

MAGYAR FORDÍTÁS

Általunk [nagyra] becsült méltóságos, főtisztelendő, tekintetes és nagyságos [urak]!
Üdvözetlet stb.

Szerencsésen megkaptuk ugyanezen uraságaitoknak a nemrég elmúlt január hónap 2. napján Pápa mezővárosában [tartott] közgyűlésükről írt tiszteletteljes [levelét], és ugyanabból

¹¹³ B hibásan: contrariorum.

¹¹⁴ B hibásan: subesse.

¹¹⁵ B sopitorum pridem.

megtudtuk, hogy az előbb említett Pápa mezőváros helvét hitvallásnak elkötelezett lakosai Ő Szentséges Felsége kegyes parancslevelének tartalma szerint, melyet ugyanezekkel uraságaitok kellő formában közöltek is, el lettek tiltva vallásuk nyilvános gyakorlásától, továbbá azonban azt is, hogy az imaház és az iskolák, valamint azok kulcsainak ugyanazon kegyes császári és királyi parancsban elrendelt, Esterházy József és Ferenc gróf urak mint pápai földesurak részére történő visszaadását Ő Szentséges Felsége későbbi rendelkezéséig elhalasztották.

Mivel pedig időközben ezek a helvét hitvallásnak elkötelezettek maguk is különféle okok és indokok alapján, melyek az itt csatolt másolatokban¹¹⁶ található, és amelyeket ugyanezektől említett uraságaitok részletesebben is megkaptak, az említett gróf urak Pápa mezővárosában birtokolt teljeskörű földesúri jogát megtámadni, és [velük] szemben részint az ország írott törvényei, részint pedig a főmagasságú és felséges szászországi hercegprimás úr engedélye alapján vallásuk szabad gyakorlását az 1715. évi 30. törvénycikk által [felállítani] rendelt bizottság [tevékenységének] befejeztéig is biztosítani igyekeznek, ennek érdekében alázatosan esedeznek Ő Szentséges Felségéhez.

Ezért, mielőtt följebb említett Ő Szentséges Felségéhez eme kérvényüket alázatosan benyújtánánk, fentírt indokaikat azon céllal közöltük feljebb címzett uraságaitokkal, hogy egy rövid határidőn belül, miután meghallgatták az előbb említett gróf urakat vagy azok megbízottait, igaz tudósításukat ne késlekedjenek nekünk minél előbb felküldeni ugyanezekkel kapcsolatban, legfőképpen pedig

1. hogy vajon a gyakran emlegetett gróf urak az egész gyakran említett Pápa mezővárost korlátlan földesúri joggal birtokolják-e?

2. Azok a telkek, melyeken a fentnevezett imaház és iskoláink vannak felépítve, eme korlátlan földesúri joghatóságnak vannak-e alávetve?

3. és hogy vajon a nem oly régen lecsendesített magyarországi belső mozgolódások idején hogyan is erősítették meg magukat ugyanezen helvét hitvallásnak elkötelezettek? ezenközben pedig ugyanezen uraságaitok engedélyezhetik ezen együvé összejönni akaró pápaiaknak az imaházon kívül és külső emberek részvétele nélkül magán vallásgyakorlatukat.

Melyeket, ami a többi illeti, (stb.)

Kelt az ausztriai Bécsben, március 21. napján, 1719-ben.

Feljebb címzett uraságaitoknak

szolgálatára igen készségesen

N. N. kancellár, és a Magyar Királyi
Udvari Kancellária többi tanácsosa

Mednyánszky¹¹⁷ saját kezűleg

¹¹⁶ A kancelláriai aktában itt mellékletként négy irat van csatolva:

1. K.n. A pápai nemesek kérvénye a kancelláriához. 8. sz. dokumentum :/: jel alatt.

2. 1719. február 7. a pápai nemesek közül 31 személyesen, aláírásával és pecsétjével, 73 pedig távollétében csak neve feltüntetésével meghatalmazza Kenessey Istvánt, hogy vallásügyükben eljárjon. ://: jel alatt.

3. A pápaiak utoljára, 1719. február 28-án beérkezett felségfolyamodványa, és a hozzá csatolt A jelű melléklet érveik összefoglalásáról. 4-5. sz. dokumentum, ://: jel alatt.

4. Az 1. sz. irat A. jelű melléklete: A pápai református nemesek keltezetlen kérvénye az esztergomi érsekhez, és annak részükre 1714. június 22-én kiállított engedélye (az utóbbi a 8. sz. dokumentumban közzölve) ://: jel alatt.

¹¹⁷ Mednyánszky István kancelláriai tisztviselő a Trencsén vármegyei mednyei és megyesi Mednyánszky nemesi (1688-tól bárói) család sarja. 1705-től a Magyar Királyi Udvari Kancellária főnöke és esküdt

Veszprém megyének a pápai kálvinisták szabad vallásgyakorlatának eltörlése ügyében válszolgoljuk, és ugyanezekkel az éppen most említett nemkatolikusok kérvényét tájékoztatásképpen közöljük.

10.

1719. március 21.

A kancellária mellékelve megküldi Esterházy József és Ferenc grófoknak a pápai reformátusok szabad vallásgyakorlatuk biztosítása érdekében benyújtott kérvényét, hogy újabb érveiket idejében előadhassák.

Fennmaradási forma: az irat eredeti fogalmazványa.

Lelőhely: MOL, Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 35. Conceptus expeditionum N° 108. (Ex mart. 1719.)

Kiadás, regeszta: –

Comitibus Josepho seniori et Francisco juniori Eszterházy.

Illustrissimi domini comites nobis observandissimi!

Salutem et servitiorum nostrorum paratam commendationem!

Aprime meminerint praetitulatae Dominationes Vestrae, quidnam tenore benigni Caesareo-regii mandati sub dato in archiducali ista civitate Vienna Austriae die 5. mensis novembris anni proxime praeteriti 1718. ad demissam supratitulatarum Dominationum Vestrarum instantiam in facto sublacionis publici religionis exercitii acatholicorum Papensium Helveticae confessioni addictorum emanati in clyto comitatui Wesprimiensi commissum sit atque demandatum, quo in passu nuncfati Helveticae confessioni addicti nobiles Papenses, antequam eiusdem benigni mandati continentis omni ex parte pro homagiali obligamine suo satisfacissent, qualemnam demissam in quibusve regni legibus, rationibus jam et motivis radicatam pro ulteriori suimet in eodem hactenus continuato liberi exercitii usu fienda manutentione apud Suam Maiestatem Sacratissimam fecerint instantiam, ex eiusdem praesentibus annexis genuinis paribus, aliisque accessoriis uberius percepturae sunt supratitulatae Dominationes Vestrae.

Hinc praemissam antelatorum supplicantium instantiam /:quam etiam cum suis accessoriis pro danda genuina informatione, eiusdemque cum praelibatis etiam Dominationibus Vestris, aut mandatariis earundem fienda communicatione praedicto comitatui Weszprimiensi jam transmisisimus:/ iisdem illustrissimis Dominationibus Vestris cum in finem communicandam esse duximus, quatenus circa eandem, si quid relevantis et solidi in contrarium haberent, genuinam et fundamentalem superinde informationem nobis quantocius submittere velint, nec intermittant supratitulatae Dominationes Vestrae.

Quas in reliquo etc.

Datum Viennae Austriae, die 21. mensis martii, 1719.

jegyzője. Meghalt 1720. szeptember 20-án. NAGY VII. 382–385. KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. I–XI. Bp., 1911–1932. (Továbbiakban: KEMPELEN) VII. 139. Magyar Királyi Udvari Kancellária, Index individuorum cancellariae. A 79, I. köt. M betű.

Jaszvicz manu propria.

Comitibus Josepho seniori et Francisco juniori Eszterházy instantia Calvinistarum Papensium pro manutentione liberi exercitii supplicantium pro informatione communicatur.

MAGYAR FORDÍTÁS

Az Esterházy grófoknak: az idősebb Józsefnek és a fiatalabb Ferencnek.

Általunk igen nagyra becsült méltóságos gróf urak!

Üdvözlétet és szolgálataink készséges ajánlását!

Elsőként gondoljanak arra feljebb címzett uraságaitok, mi lett meghagyva és elrendelve a tekintetes Veszprém vármegye számára ama kegyes császári és királyi parancs tartalma révén, mely az ausztriai Bécs főhercegi városban a most elmúlt 1719. év november hónapja 5. napjának kelte alatt feljebb címzett uraságaitok alázatos kérelmére a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai nemkatolikusok szabad vallásgyakorlata eltörlésének ügyében lett kiadva.¹¹⁸ Hogy ebben az esetben a helvét hitvallásnak elkötelezett már említett pápai nemesek, mielőtt alattvalói kötelezettségük szerint teljességgel eleget tettek volna ugyanazon kegyes királyi parancs tartalmának, Ő Szentséges Felségénél miféle alázatos kérvényt nyújtottak be, mely az ország egyes törvényein, továbbá bizonyos indokokon és érveken alapul, hogy továbbra is védje meg őket a szabad vallásgyakorlat mindezidáig folytonos használatában, azt feljebb címzett uraságaitok bővebben is meg fogják tudni ugyanennek [a kérvénynek] a jelen irathoz csatolt világos másolataiból és más egyéb mellékletekből.¹¹⁹

Ezért elrendeltük, hogy az előbb említett folyamodók fenti kérvénye – melyet mellékleteivel együtt már átküldtük a mondott Veszprém vármegyébe is, hogy adjanak egyértelmű tájékoztatást, és ugyanezt közöljék említett uraságaitokkal vagy meghatalmazottaitokkal is – ugyanezen méltóságos uraságaitokkal is közölve legyen azon céllal, hogy ugyanerről, ha ezzel szemben valami újabb felmerülő és szilárd [érv] lenne, feljebb címzett uraságaitok ne késlekedjenek nekünk egy világos és alapos tudósítást minél gyorsabban felküldeni.

Melyeket, ami a többit illeti, (stb.)

Kelt az ausztriai Bécsben, március hónap 21. napján, 1719-ben.

Jaszvicz¹²⁰ saját kezűleg.

A szabad [vallás]gyakorlat megvédéséért folyamodó pápai kálvinisták kérvényét tájékoztatás végett közöljük az Esterházy grófokkal: az idősebb Józseffel és a fiatalabb Ferencsel.

¹¹⁸ Ez a 2.sz. dokumentum.

¹¹⁹ Itt az eredetihöz ugyanaz a 4 melléklet lett csatolva, amelyeket a Veszprém vármegyéhez szóló utasításban (9. sz. dokumentum) is elküldtek a megyének. Felsorolva a 116. jegyzetben. Erre utal a jelen iratban a szöveg mellé egy ceruzával felírt jegyzet is: *sunt penes litteras comitatū Westprimiensi scriptas reposita. vagyis Mellékelve lettek a Veszprém vármegyéhez írt levélhez csatolva.*

¹²⁰ Jaszviczi Jászvicz János Ferenc 1698-ban született. 1718 októberétől a Magyar Királyi Udvari Kancellária tisztviselője. 1720-tól írnok és esküdt jegyző, 1737-től segédírártáros, 1743-tól irattáros és díjazó, valamint a királyi pecsétek őre. 1763-ban halt meg. Szolgálatai fejében Mária Teréziától 1736-ban nemeséget és címet kapott. Leszármazottai közül is többen viseltek kormányzati hivatalokat. NAGY V. 324–325. KEMPELEN V. 253. Magyar Királyi Udvari Kancellária, Index individuorum cancellariae. A 79, I. köt.

11.

1719. június 28. Pápa

Veszprém vármegye jelenti a kancelláriának a június 26-i közgyűlésen történeteket, és javaslatot tesz a pápai reformátusok magán vallásgyakorlatának betiltására.

Fennmaradási formái: A: eredeti.

B: egykorú egyszerű másolat.

Lelöhely: A: MOL., Magyar Királyi Udvari Kancellária Levéltára; A 1. Originales referadae N° 8. (Ex 1719.) F.

B: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 139. sz. irat.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 60.

Excelsa Cancellaria Regio Aulica Hungarica, domini, domini nobis colendissimi, gratiosissimi!

Salute et obligatissimorum servitiorum nostrorum commendatione praevis.

Excelsae¹²¹ Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae die 21^a evoluti¹²² mensis martii anni nunc labentis infrascripti Vienna Austriae ad nos directas delegatorio-responsorias literas unacum acclusis quibusdam¹²³ dominorum Helveticae confessioni addictorum Papensium scripto comprehensis praetensis¹²⁴ motivis et rationibus liberum religionis ipsorum exercitium in oppido Papa usque ad exitum commissionis articulo 30. anni 1715. ordinatae praetensive stabilientibus concedenti cum honore percepimus.

Quarum continentiis ex debito officii nostri nosmet conformare volentes, ac insimul, ut¹²⁵ in iisdem excelsae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae responsorii literis denotati illustrissimi domini Josephus senior et Franciscus junior comites Eszterházy, domini videlicet¹²⁶ terrestres Papenses circa obversas per attactos dominos Helveticae confessioni addictos Papenses putativas¹²⁷ difficultates et in quaestionem sumptum tam in oppido Papa, quam fundis illis, quibus mentionatorum Helveticae confessionis sequacium oratorium, parochia et scholae inaedificatae haberentur, ipsorum dominorum comitum jus dominale semet tanto congruentius resolvere, ac per nos quoque passu in eo exactius audiri valeant, mentionata motiva et rationes praevis¹²⁸ cum iisdem dominis comitibus suo modo communicando pro eiusmodi utriusque partis, antelatorum videlicet dominorum comitum ab una, parte vero ab altera praenominatorum dominorum¹²⁹ Helveticae confessioni addictorum Papensium exauditione terminum diei hodiernae ordinavimus.

Quibus ambabus partibus sub termino praesentis generalis congregationis nostrae legitime comparentibus, ac circa impugnatum per dominos Helveticae confessionis

¹²¹ B a szó előtt: Gratosias.

¹²² B devoluti.

¹²³ B quibus.

¹²⁴ B hiányzik.

¹²⁵ B et.

¹²⁶ B hiányzik

¹²⁷ B hiányzik

¹²⁸ B hiányzik

¹²⁹ B hiányzik

sequaces dominorum comitum jus et jurisdictionem dominalem in oppido Papa habitam pro et contra sat prolixas ratiocinationes, replicationes ac motiva interlocutorie¹³⁰ in medium adducentibus et proponentibus, quando quidem crebro fati domini Helveticae confessioni addicti Papenses prelibatorum dominorum comitum Eszterházy jus dominale in oppido Papa habitum et in benigno Suae Maiestatis Sacratissimae mandato ad supplicem instantiam ipsorum qua oppidi Papa dominorum terrestrium clementer emanato, nobisque super effectuatione continentiarum eiusdem commissive sonante et directo declaratum impugnant, consequenterque sibi ex ratione nonnullorum per ipsos ibidem possessarum curiarum in oppido Papa condominium vindicarent¹³¹, ac intuitu talismodi praetensi domini liberum religionis suae exercitium ibidem per altefatam Suam Maiestatem Sacratissimam admitti efflagitent.

Quia vero *benigna adhuc in anno 1691. die 2 mensis aprilis Viennae Austriae eorum regnantis Caesareae-regiae Maiestatis Augustanae et Helveticae confessioni addictis in Hungaria degentibus data resolutio, alias toties repetito 30. novissimae¹³² diaetae Posoniensis articulo pro fundamento substrata¹³³ in curiis nobilitaribus capellas et oratoria instituere, ac tali in loco praedicantes intertenere vel admittere absolute vetaret, sed et articuli 25. anni 1681., eundemque confirmative respiciens 30. novissimae diaetae Posoniensis jus dominorum terrestrium intuitu liberi religionis ipsorum exercitii non pro Helveticae et Augustanae confessioni addictis, verum pro solis dumtaxat¹³⁴ Chatholicis /:innuente id genuino eorundem articulorum sensu:/ salvum relinquerent, sed nec aliquot curiae in oppido Papa existentes jus dominorum comitum dominale in oppido Papa habitum, tanquam veris juris dominalis praerogativis, utpote gladii, ecclesiae patronatus, nundinarum, educilli,¹³⁵ macelli, censuum¹³⁶, etc. nixum¹³⁷ tollerent aut minuerent, et denique¹³⁸ delegata nobis per excelsam Cancellariam Regio Aulicam Hungaricam dominorum comitum juris et jurisdictionis dominalis¹³⁹ in oppido Papa habitae disquisitio manifeste jus possessionarium tangeret, adeoque quaestionem proprietatis involveret, requireretque occasione edoctionis et¹⁴⁰ comprobationis¹⁴⁰ similium inevitabilem privilegiorum, utpote literarum donationalium, statutoriarum, ac aliarum acquisitionalium productionem.*

Cum autem privilegiorum, litterarumque et litteralium instrumentorum productio dictante articulo 14. 1618.,¹⁴¹ ac aliis passim regni legibus forum comitatense haud respiceret, verum altiori in iisdem, videlicet legibus regni expressato foro

¹³⁰ B helytelenül: interlocutorie.

¹³¹ A és B vendicarent.

¹³² A hibásan novissime.

¹³³ B hibásan substrato.

¹³⁴ B tantum.

¹³⁵ A a szó előtt: specialis.

¹³⁶ B hiányzik

¹³⁷ B helytelenül gaudentibus.

¹³⁸ B Az A-ban dőlt betűvel szedett szakasz itt következik.

¹³⁹ B hiányzik

¹⁴⁰ B hiányzik

¹⁴¹⁻¹⁴¹ B aliisque passim foro comitatensi haud verum altiori et in iisdem videlicet regni legibus expressato competeret,

competeret,¹⁴¹ sed et toties mentionati domini¹⁴² Helveticae confessioni addicti Papenses praerepetitorum dominorum comitum jus dominale in oppido Papa habitum ac in memoriali ipsorum¹⁴³ excelsae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae porrecto hactenus¹⁴⁴ impugnatum post varias ultro, citroque factas coram nobis disceptationes jam et ipsi spontanee agnovissent¹⁴⁵, consequenterque a praetensa eorumdem in oppido Papa condominalitate taliter resultum fecissent, ac unice ad toties citatum articulum 30. novissimae diaetae Poseniensis, velut instantiae suae, minus tamen legale¹⁴⁶ asylum confugium capere adacti fuissent, qui et ipse articulus tanquam praenotatae benignae Caesareo-regiae resolutioni in praescripto 1691. anno datae¹⁴⁷, eandemque¹⁴⁸ subsequenti alteri¹⁴⁹ in anno 1701. clementer editae conformatus,¹⁵⁰ inque benigno etiam Suae Maiestatis Sacratissimae mandato ad supplicem dictorum dominorum comitum instantiam clementer elargito taliter explanatus ipsis dominis Helveticae confessioni addictis Papensibus nihil adminiculi adferret, quin potius indirecta ipsorum motiva scripto comprehensa, ac ex legibus inibi citatis peregrina, et a genuino earundem legum sensu detorta glossatione deductas ratiocinationes funditus everteret. Sed et concessio eminentissimi ac serenissimi principis domini cardinalis a Saxonia salvo jure dominorum terrestrium intelligenda veniret, stabilimentum vero firmiter eorumdem dominorum Helveticae confessioni addictorum in oppido Papa per inductum sub proxime praeteritis regni motibus usum campanae et erectionem turris non incongrue subinferri posset.¹⁵⁰

Ac proinde tam his tum praeinsinuato benigno Caesareo-regio mandato insertis, legique positivae regni, eandemque praecedentibus benignis regis resolutionibus et explanationibus accommodatis motivis et rationibus crebro repetitis dominis Helveticae confessioni addictis Papensibus expetitur per ipsos religionis suae exercitium usque ad exitum commissionis in saepe citato articulo 30. ordinatae contra expressam¹⁵¹ articuli eiusdem, regiarumque explanationum mentem in oppido Papa admitti haud quaquam posse, ministrosque et scholae rectores eorumdem nunc Papae commorantes /:nisi privatam fors vitam hic ducere malint:/ ad alia articularia loca semet conferre, ac denique praenuncupatum oratorium, scholas et parochiam /:siquidem hactenus nullus ratione fundorum ipsis substratorum in contrarium expositionis mandatarialis dominorum comitum semet insinuasset:/ omnino attactis dominis comitibus, qua dominis terrestribus Papensibus unicum clavibus eorumdem

¹⁴² B *hiányzik*

¹⁴³ B *tévesen kétszer szerepel.*

¹⁴⁴ B *hiányzik*

¹⁴⁵ B *agnoscerent.*

¹⁴⁶ A és B *helytelenül: legalis.*

¹⁴⁷ B *hiányzik.*

¹⁴⁸ B *et.*

¹⁴⁹ B *hiányzik.*

¹⁵⁰⁻¹⁵⁰ B etiam Suae Maiestatis Sacratissimae in benigno ad supplicem dominorum comitum instantiam clementer elargito mandato taliter explanatus ipsis nihil patrocinii adferret, quin potius indirecta ipsorum motiva scripto comprehensa, ac ex legibus inibi citatis peregrina glossatione deductas ratiocinationes funditus everteret.

¹⁵¹ B *hibásan* expressum.

assignari debere obsequiose¹⁵² censeremus.

¹⁵³Immo siquidem in praescito excelsae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae rescripto, finalibus utpote eiusdem clausulis hoc et id per expressum appositum haberetur, quod nimirum inclytus hicce comitatus interea privatum exercitium dominis Helveticae confessioni addictis Papensibus admittere possit, non autem debeat, occasione cuius resolvendae vel non resolvendae admissionis, licet iidem domini Helveticae confessioni addicti ex particulari ad generalem expost celebrandam huius comitatus congregationem relegati extitissent, iidem nihilominus contempta eiusmodi relegatione proprio motu et autoritate licentiam privati exercitii sibi vendicassent, taliterque tam benigno Suae Maiestatis Sacratissimae mandato excelsae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae rescripto /:alias optioni comitatensi in admittendo vel non admittendo ipsis exercitio submitto:/, quam vero comitatus huius relegatoriae commissioni manifeste contravenissent, sed nec in praesentiarum ab eiusmodi exercitio /:licet publice moniti:/ desistere vellent. Ob haec, et similia ausu temerario attentata notam contumaciae iudicio et opinione nostra effugere haud valerent.

Quae praemissa dum ex munere officii et obligationis nostrae in praescito dominorum Helveticae confessioni addictorum negotio in forma sincerae et genuinae informationis excelsae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae obsequiose repraesentanda habuimus, eiusdem nos ulterioribus favoribus et gratiis enixe commendantes manemus

Datum ex generali congregatione nostra die
28. mensis junii in oppido Papa celebrata,
anno Domini 1719.

excelsae Cancellariae Regio Aulicae Hungaricae
servitores obligatissimi et humillimi:
universitas dominorum praelatorum,
baronum, magnatum et nobilium
comitatus Weszprimiensis⁻¹⁵³

MAGYAR FORDÍTÁS

Felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária, igen kegyes tisztelt uraink!

Üdvözlettel és köteles szolgálataink ajánlásával az előbbieknél.

Illó tisztelettel kézhez vettük a felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriának a most elmúlt alulírt esztendő elmúlt március hónapjának 21. napján, az ausztriai Bécsből hozzánk

¹⁵² B demisse.

¹⁵³⁻¹⁵³ B Immo communitatem incolarum Papensium Helveticae confessioni addictorum propter vendicatam sibi proprio nutu et autoritate contra benignam Suae Maiestatis Sacratissimae benigni mandati mentem et praeinsinuatam excelsae Cancellariae Regio Aulicae nobis sonans rescriptum, alioquin juxta finalem eiusdem clausulam magistratui comitatensi admittendi vel non admittendi ipsis exercitii optionaliter submitsum privati exercitii licentiam condignam poenam irrogare non dedignetur.

Et haec erant, quae ex munere officii nostri in praescito dominorum Helveticae confessioni addictorum Papensium negotio sincere et genuine proscribenda habuimus.

küldött megbízó válaszlevelét azon mellékletekkel együtt,¹⁵⁴ melyek írásban összefoglalják a helvét hitvallásnak elkötelezett bizonyos pápai urak előterjesztett indítékait és érveit, melyek az ő szabad vallásgyakorlatukat Pápa városában egészen az 1715. évi 30. törvénycikk által elrendelt bizottság [munkájának] befejeztéig állítólag alátámasztják.

Ennek tartalmához hivatalunk kötelezettsége szerint magunkat szabni akarván, és egyszersmind az említett indítékokat és érveket előzőleg ugyanezen gróf urakkal annak rendje és módja szerint közölvén¹⁵⁵ mindkét fél, tudniillik egyik részről az előbb emlegetett gróf urak, a másik részről pedig a helvét hitvallásnak elkötelezett előbb megnevezett pápai urak meghallgatása érdekében a mai napot jelöltük ki határidőnek, hogy a felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária ugyanazon válaszlevelében megjelölt méltóságos Esterházy gróf urak: az idősebb József és a fiatalabb Ferenc, tudniillik Pápa földesurai a helvét hitvallásnak elkötelezett érintett pápai urak által felhozott nehézségekkel kapcsolatban a vizsgálatra, mely részint Pápa városában, részint iskolái fel lettek folyt, melyekre a helvét hitvallást követő említettek imaháza, paplaka és iskolái fel lettek építve, ama gróf urak földesúri jogát minél egybehangzóbban meghatározni, és velünk is ebben az ügyben pontosabban közölni tudják.

Miután ezen mindkét fél mostani közgyűlésünk kitűzött időpontjára törvényesen megjelent, és a gróf urak Pápa mezővárosában birtokolt, valamint a helvét hitvallást követő urak által megtámadott jogával és földesúri joghatóságával kapcsolatos mellette és ellene szóló kellően hosszúságú okfejtéseit, viszontválaszait és érveit egymás szavába vágva előhozta és előadta, mivelhogy a sűrűn emlegetett helvét hitvallású pápai urak megtámadták az Esterházy gróf urak Pápa városában birtokolt földesúri jogát, melyet Ő Szentséges Felsője elismert ezeknek mint Pápa város földesurainak az alázatos folyamodására kegyesen kiadott, és tartalmának végrehajtása érdekében meghagyólag nekünk szóló és hozzánk intézett parancsában, következképpen azon a címen, hogy közülük egyesek ugyanott nemesi telkeket birtokolnak, maguknak Pápa városában közös birtoklást tulajdonítottak, és az ily módon igényelt birtoklás címén sürgetően kérték mélyen tisztelt Ő Szentséges Felsőjét, hogy engedélyezze ugyanott szabad vallásgyakorlatukat.

Mivel pedig a még az 1691. évben, április hónap 2-án az ausztriai Bécsben az akkor uralgó császári és királyi felség által a Magyarországon élő ágostai és helvét hitvallásnak elkötelezettek részére kiadott rendelet, mely a legutóbbi pozsonyi országgyűlés annyiszor ismételt 30. törvénycikkéhez alapként lett beterjesztve, teljességgel megtiltotta, hogy a nemesi telkeken kápolnákat és imaházakat építsenek, és ezen a helyen prédikátort tartsanak vagy odaengedjenek, de az 1681. évi 25. törvénycikk és a legutóbbi pozsonyi országgyűlés ugyanezt megerősítve tekintetbe vevő 30. [törvénycikke] is a földesurak jogát ezek szabad vallásgyakorlata tekintetében nem a helvét és ágostai hitvallásnak elkötelezettek, hanem egyedül csupán a katolikusok részére hagyta sértetlenül (azt ugyanezen törvénycikkkel valódi értelmében szerint téve), és néhány Pápa mezővárosában lévő nemesi telek nem érvényteleníti vagy kisebbiti a gróf urak Pápa mezővárosában birtokolt földesúri jogát, amely a földesúri jog tényleges kiváltságain — úgymint a pallosjogon, a kegyúri jogon, a vásártartási jogon, a kocsmá és mészárszék fenntartási jogán, az adószedési jogon, stb. — alapszik, és végül így a számunkra a felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária által a gróf urak Pápa mezővárosában birtokolt joga és földesúri joghatósága ügyében elrendelt vizsgálódás is nyilvánvalóan birtokjogot érint, sőt a tulajdon kérdését is magában foglalja, ez alátámasztás és bizonyítás

¹⁵⁴ A 9. sz. dokumentumról van szó. A mellékleteket a 116. jegyzet sorolja fel.

¹⁵⁵ Ez a 10. sz. dokumentum.

céljából megköveteli hasonló kiváltságlevelek, úgymint adomány-, birtokba iktató és más szerzeményes levelek elkerülhetetlen bemutatását.

Mivel pedig a kiváltságlevelek, oklevelek és egyéb írásos eszközök bemutatása az 1618. [évi] 14. törvénycikk, ¹⁵⁶és az ország másutt megtalálható egyéb törvényei szerint nem a vármegyei törvényszékre tartozik, hanem az ezekben, tudniillik az ország törvényeiben kifejtett magasabb bíróságok az illetékesek, ¹⁵⁶és az annyiszor említett helvét hitvallásnak elkötelezett pápai urak is a feljebb ismételtlen emlegetett gróf urak Pápa mezővárosában birtokolt, és a felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriának benyújtott emlékiratukban eddig megtámadott földesúri jogát mindkét oldalról színünk előtt elhangzott különféle érvelések után már önként elismerték, következésképpen az általuk Pápa mezővárosában maguknak tulajdonított közös birtoklástól így visszaléptek, és arra kényszerültek, hogy egyedül a legutóbbi pozsonyi országgyűlés oly sokszor idézett 30. törvénycikkében mint kérvényük mindazonáltal kevésbé törvényes oltalomhelyében találjanak menekvést, viszont ez a törvénycikk sem ad ezen helvét hitvallásnak elkötelezett pápai urak számára semmiféle támaszt, minthogy a fennebbirt 1691. évben kiadott kegyes császári és királyi rendelettel, és azt követő, az 1701. évben kegyesen kibocsátott másikkal lett összhangban megalkotva, ¹⁵⁷és Ő Szent Felségének az említett gróf urak alázatos kérésére kegyesen kibocsátott jóságos parancsában így lett értelmezve, sőt inkább írásba foglalt közvetett érveiket, és az ugyanott idézett törvényekből oktan, és ezen törvények eredeti értelmétől eltérítő magyarázkodással levezetett fejtegetéseiket fenekestül felforgatja. ¹⁵⁷Emellett a főmagasságú biboros és fenséges szászor-szági herceg úr engedélye is a földesurak jogának épségben maradásával értendő, ugyanezen helvét hitvallásnak elkötelezett urak erősebb támogatása pedig Pápa mezővárosában az ország legutóbb elmúlt mozgolódásai alatt bevezetett haranghasználat és toronyépítés révén, helytelen úton nem megvalósítható.

És ezért, miután ezek így lettek beépítve a kegyes császári és királyi parancsba, és a sűrűn ismételt érvek és indokok összhangba lettek hozva az ország írott törvényével és az ezt megelőző kegyes királyi rendeletekkel és magyarázatokkal, alázatosan azt javasoljuk, hogy a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai uraknak az általuk kért vallásgyakorlatukat a gyakran idézett 30. törvénycikk által elrendelt bizottság [munkájának] befejeztéig ugyanezen törvénycikk és a királyi magyarázatok kifejezett szándékával szemben semmiféle módon ne lehessen Pápa mezővárosában engedélyezni, most Pápán élő prédikátoraik és iskolamestereik (hacsak nem akamának itt inkább visszavonult életet élni) költözzenek más artikuláris helyekre, és végül a feljebb megnevezett imaházat, iskolákat és paplakot mindenestül, ezek kulcsaival együtt az érintett gróf uraknak mint pápai földesuraknak legyenek kötelesek átadni, mivel eddig az ezek alatt fekvő telkek [tulajdonjogának igazolása] érdekében a [királyi] parancs gróf urak általi értelmezésével senki nem szállt szembe.

¹⁵⁸Sőt, mivel a felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária előbb ismertetett leiratában,

¹⁵⁶⁻¹⁵⁶ B és más egyebek rendelkezése szerint nem a vármegyei törvényszék, hanem az ugyanezekben az országos törvényekben felsorolt magasabb bíróságok illetékesek,

¹⁵⁷⁻¹⁵⁷ B és Ő Szentséges Felségének a gróf urak alázatos kérésére kegyesen kibocsátott jóságos parancsában így lett értelmezve, sőt inkább írásba foglalt közvetett érveiket, és az ugyanott idézett törvényekből oktan magyarázkodással levezetett fejtegetéseiket fenekestül felforgatja.

¹⁵⁸⁻¹⁵⁸ B Sőt ne utasíttassék el az, hogy a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai lakosok közössége a magán vallásgyakorlat Ő Szentséges Felsége kegyes parancslevelének kegyes szándéka, valamint a felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária előbb említett nekünk szóló leirata ellenében — mely [leirat] egyébiránt annak záró kikötése szerint a vármegyei tisztikar szabad választására bízta, hogy engedélyezi, avagy nem

közelebről annak záradékaiban az a kifejezett kitétel fordul elő, hogy eme tekintetes vármegye ezalatt a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai urak részére a magán [vallás]gyakorlatot kétségtelenül engedélyezheti, nem pedig engedélyezze, ezen megadott vagy meg nem adott engedély címén, bár a helvét hitvallásnak elkötelezett ugyanezen urak eme vármegye kisgyűlésétől az ezután megtartandó közgyűléshez lettek utasítva, ugyanezek mindazonáltal eme átirányítást semmibe véve saját kezdeményezésükkel és elhatározásukból a magán [vallás]gyakorlat lehetőségét maguknak tulajdonították, és így nyíltan szembeszegültek egyrészt Ő Szentséges Felségének a felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriához intézett parancsával (mely úgy lett elküldve, hogy a vármegyének választási lehetőséget adott arra, hogy engedélyezi vagy nem ezeknek a [vallás]gyakorlatot), másrészt pedig ezen vármegye utasító meghagyásával is, és — bár nyilvánosan meg lettek intve — jelenleg sem akamag felhagyni az ilyesféle [vallás]gyakorlattal. Emiatt, és meggondolatlan merészséggel megkísérelt hasonló dolgok miatt megítélésünk és véleményünk szerint az engedetlenség vétkét nem tudják elkerülni.

Midőn ezen fentieket a hivatal és feladatkörünk kötelezettségéből eredően a helvét hitvallásnak elkötelezett urak előbb ismertetett ügyében tiszta és őszinte tudósítás formájában alázatosan elő kellett terjesztenünk a felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriának, ugyanennek jóindulatába és kegyébe magunkat buzgón ajánlván maradunk

Kelt június hónap 28. napján Pápa mezővárosában tartott közgyűlésünkön, az Úr 1719. évében.

a felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriának
legengedelmesebb és legalázatosabb
szolgái: Veszprém vármegye főpap, báró,
mágnás és nemes urainak közössége¹⁵⁸

12.

K. n. [1719. július]

A pápai reformátusok részletesen beszámolnak a kancelláriának a június 26-i megyei közgyűlésen történekről, újra előadják érveiket és kérésüket a szabad vallásgyakorlattal kapcsolatban, végül kéri a megyei jelentés másolatának kiadását.

Eredeti: lappang.

Fennmaradási forma: közel egykorú egyszerű másolat.

Lelőhely: DREL, Pápai református egyházközség iratai. Liszkay-gyűjtemény, 137. sz. irat.

Kiadás: —

Regesza: LISZKAY 59-60.

Excelsa Cancellaria Regio Hungarica Aulica, domini, domini et patroni gratiosissimi colendissimi!

Quaerulose sane ac lamentabiliter excelsae huic cancellariae praesentibus humilime detegere et repraesentare necessitatur, quali posteaquam illustrissimi domini,

engedélyezi nekik a vallásgyakorlatot — saját akaratukból és elhatározásukból maguknak tulajdonított szabadsága miatt méltó büntetéssel legyen sújtva.

És ezek voltak, amelyeket hivatalunk kötelezettségéből eredően tisztán és őszintén tudatunk kellett a helvét hitvallásnak elkötelezett pápai urak előbb megismert ügyében.

comites Josephus et Franciscus Eszterházy de Galantha, qua arcis et privilegiati oppidi Pápa (respective) domini terrestres penes tertium benignum Suae Sacrae C[aesareae] Regiaeque Maiestatis mandatum ad gratiose notam sinistram et minus sinceram eorundem expositionem, iisdemque dominis comitibus die adhuc 5ta mensis novembris anni 1718. proxime praeteriti, sine tamen alias ad exigentiam articuli 80^{mi} anni 1563. ac articuli 12. anni 1625. summe necessaria insertione impertitum liberum ac articulariter ultra admissum confessionis nostrae exercitium medio inclyti comitatus Veszpremiensis inturbari et inhiberi, suspendique fecissent, nos iuribus eatenus nostris summopere confidentes pro clementissima nostrum in integrum restitutione ad altefatam Suam Sacram Caesaream Maiestatem medio excelsae huius cancellariae suppliciter humillime recurrissemus, justamque et legitimam tum liberi et imperturbati hactenus confessionis nostrae exercitii, tum etiam fundorum domus nostrae oratoriae, parochiaeque et scholarum extra quippe omnem praefatorum dominorum comitum jurisdictionem existentium possessionem sanis, firmis et validis rationibus, positisque patriae legibus et constitutionibus ac Caesareo-regiis resolutionibus sufficienter edocuissemus et comprobassemus.

Tandem excelsae huic cancellariae, antequam nimirum eadem instantiam nostram eidem exhibitam summe fatae Maiestati Sacratissimae repraesentaret, placuit tenore certi cuiuspian gratiosi ac paterni decreti sui die adhuc 21. mensis martii anni modo labentis 1719. praeinsinuata motiva et rationes nostras cum praelibato inclyto comitatu Veszpremiensi eo fine communicare, quatenus ille in uno brevi termino ante istis etiam praementionatis dominis comitibus vel ipsorum mandatariis circa eadem, potissimum autem, an iidem benefati domini comites tantum supra dictum oppidum Papa absoluto jure dominali possideant? Fundi illi, in quibus praenuncupatum oratorium et scholae nostrae erectae sint, talismodi absolutae jurisdictioni dominali subiaceant? et an non ita pridem sopitorum intestinorum in Hungaria motuum temporibus et quali nos, Helveticae confessioni addicti nosmet hic, Papae stabiliverimus, genuinam informationem¹⁵⁹ suam excelsae huic cancellariae quantocius submittere velit, nec intermittat, interea vero privatum religionis nostrae exercitium extra oratorium et sine concursu extraneorum nobis, Papensibus simul conventuris admittere possit.

Et licet quidem nos occasione exhibitionis et praelectionis huiusce gratiosi decreti in certa particulari primitus recte tunc mense quippe adhuc aprili celebrata praelibati inclyti comitatus Veszpremiensis congregatione interventae privatum religionis nostrae exercitium extra oratorium nostrum in certam curiam ex indulgentia excelsae huius cancellariae et modo fatae particularis congregationis comitatensis conniventia introduxissemus, in usuque et exercitio eiusdem nemine unquam contradicente pacifice et imperturbate hactenus perstitissemus¹⁶⁰, ac etiam persistere in praesenti¹⁶¹, ac praeterea in subsequendis non nullis inclyti comitatus huius Veszpremiensis congregationibus effectuationem quoad petitam negotio in praenotato informationem praecitati gratiosi excelsae huius cancellariae decreti instantissime, ineffectuose nihilominus adursissemus, postremoque, quod inclytus

¹⁵⁹ A szövegben hibásan: informationi.

¹⁶⁰ A szövegben hibásan: praestitissimus.

¹⁶¹ A szövegben hibásan még egyszer: etiam.

comitatus iste Veszpremiensis occasione novissimae congregationis¹⁶² die utpote 26ta proximi praeteriti mensis junii hic, Papae in solenni et frequenti dominorum statuum et ordinum comitatus huius concursu celebratae juxta excelsae cancellariae pium et rectum desiderium partes utrasque sufficienter exauditurus, in statumque quaestionis caussae huius modalitate praecinsinuata serio et exacte inquisiturus, et tandem superinde eandem excelsam cancellariam genuine et circumstantialiter informaturus sit, firmiter sperassemus, et pro horum effectuatione submississime eis¹⁶³ institissemus.

Tantum tamen abesset, ut desiderio et decreto excelsae huic cancellariae satisfactum fuisset, quin imo illustrissimus et reverendissimus dominus Otto Joannes Baptista a Wolkra episcopus Veszpremiensis quam perpetuus supremus comitatus huius comes, qui alias partes et inclytum conventum de et super negotio isthoc sufficienter audire et de statu eiusdem exacto inquirere debuisset, nescitur, quibus ex respectibus, credi tamen par est et ex mero religionis odio in ipso statim praelibatorum dominorum statuum et ordinum conventu et consessu, antequam praeallegatum gratiosum excelsae huius cancellariae decretum cum accessoriis perhibitum fuisset, praehabita certa quadam declamatione caussam et partes saepe factorum dominorum comitum adsumsisset et potenter defendisset, ipsisque merum et plenum educilli, gladii, patronatus ac fori et platearum (quae alias juris publici et communis essent) ita, ut si nobilis quempiam in foro vel in platea verberaret, eundem iidem domini comites per satrapas suos apprehendi et ad arcem ad vincula et carceres deduci curare possent, concomitanterque nos nobiles praeter solam communem auram extra curias et domos inscriptionales nostras nullam prorsus jurisdictionem et activitatem haberemus, pro privato arbitrio suo ultra admisisset, sed et perlecto tandem ad instantiam nostram praeallegato excelsae huius cancellariae decreto, pro cuius nimirum effectuatione instabamus, benefatus dominus comes Josephus Eszterházy prioris benigni mandati regii per dominos comites callide extorti tenori et continentiis inhaerere cupiens coram praecattacto dominorum¹⁶⁴ statuum et ordinum conventu non sine fidedignitatis huius cancellariae laesione in quaestionem sumpsisset, an nimirum excelsa haec cancellaria mandatum regium minutare, et executionem eius inhibere aut impedire possit? sic quae sepositionem gratiosi excelsae huius cancellariae decreti, et executionem prioris mandati regii, concomitanterque, ut nos propterea, quod in supplementum eiusdem mandati claves oratorii nostri non restituerimus, ac extra illud, uti supra tactum est, religionis nostrae exercitium introduxissemus et instituissemus, puniamur, serio adursisset et adursissent.

Et hinc est, uti audivimus, quod occasione submissae nunc per attactum inclytum comitatum Veszpremiensem in caussa hac informationis per ipsum et benefatum dominum supremum comitem et praefatos dominos comites praetendentes extra sessione emanatae et compositae nobiscum ad iteratas instantias nostras in paribus haud quaquam communicatae, quod nos quasi vero refractarii¹⁶⁵ et inobedientes

¹⁶² A szó tollban maradt.

¹⁶³ A szövegben helytelenül: eorum.

¹⁶⁴ A szövegben helytelenül: domino.

¹⁶⁵ A szövegben helytelenül: refractari.

essemus, quod et turrim, et campanam primo sub motibus novissime sopitis erexissemus, adeo, quod nos in religionis nostrae exercitio firmiter stabilivissemus, quodve jus et jurisdictionem dominalem impugnaremus, et de pluribus adhuc apud excelsam hanc cancellariam insimulamur et arguimur.

Quia vero esto in praedecarata de eo explicite et directe, quod praelibato inclyto comitatui Veszpremiensi ab excelsa hac cancellaria commissum est, et quo super idem comitatus hanc excelsam cancellariam informari debuisset, nil quidquam contineatur, notorium tamen esse tocies fatos dominos comites totum oppidum hocce Papa absoluto jure dominali haud quaquam possidere, neque fundos illos, in quibus oratorium et scholae nostrae jam dudum Stephani quippe quondam Török de Enyéng domini tempore, longe quippe ante inclytae familiae Eszterházyanae dominium et possessionem respective attacti oppidi Papa foundationaliter erectae sunt, praetensae talismodi absolutae jurisdictioni dominali eorundem dominorum comitum subiacere, quod vero nos in religionis nostrae exercitio non primo subantelatis motibus, verum longe adhuc seculum hic, Papae nosmet stabilissemus, hoc ipsi in praeexhibitis prioribus supplicibus libellis nostris satis abunde remonstratum et comprobatum est, ac excelsaeque huic cancellariae etiam num aliunde constare non ambigimus.

Nec proinde dominis terrestribus titulo et praetextu praetensi juris patronatus conscienciis etiam rusticorum et subditorum suorum praedominandi integrum ac liberum esset, benigno etenim divi quendam Ferdinandi tertii Romanorum imperatoris ac Hungariae regis diplomate per universos status et ordines regni contradictionibus dominorum cleri et aliorum quorumvis secularium Catholicorum non obstantibus, verum iisdem imperpetuum nullum vigorem habentibus acceptato, approbato et confirmato, ac in articulo quinto anni 1647. contento per expressum cautum esset, ne quisquam in libero religionis suae exercitio a quoquam quovis modi aut quovis sub praetextu turbetur ac impediatur, neque etiam rustici, sive sint confiniarii, sive oppidiani, sive villani, in quorumcunque dominorum terrestrium et fisci bonis propter bonum pacis et tranquillitatem regni Sua Maiestate Regia vel eiusdem ministris aut dominis eorum terrestribus in sua confessione, liberoque religionis suo exercitio et usu quovis modo, aut quovis sub praetextu turbentur aut impedianur.

Sed et nota eminentissimi et serenissimi cardinalis ducis de Saxonia, regni huius Hungariae primatis benigna explanatio et declaratio ad supplicandorum¹⁶⁶ trans Danubianorum Augustanae et Helveticae confessioni addictorum instantiam Tirnaviae in curia suae serenissimae eminentiae archiepiscopali die 22. mensis junii anno 1714. extradata per expressum innueret et indigaret, ut in suplementum clementissimi Caesareo-regii decreti in negotio religionis attunc novissime emanati, omnia¹⁶⁷ in negotio exercitii¹⁶⁸ religionis in totum eum statum, in quo ante et usque initium attactorum tumultuum fuerunt, reponantur, neque Catholicos tam clerum, quam seculares, neque Augustanae et Helveticae confessioni addictos regnicolas quoscumque, quantum ad religionis exercitium contra hunc genuinum alfefati

¹⁶⁶ A szövegben helytelenül: suplicandum.

¹⁶⁷ A szövegben helytelenül: omni.

¹⁶⁸ A szövegben helytelenül: exercitio.

clementissimi decreti sensum se invicem debere aut posse turbare, neque eorum ulli aliquid in contrarium huic clementissimo Suae Sacratissimae Maiestatis decreto licere attentare.

Et quia denique secus etiam universae circa negotium exercitii religionis qualitercumque et quomodocumque interventae controversiae indigitante articulo 30. anni 1715. non nisi per regios et regni commissarios revideri et discuti valerent, adeoque praetendentibus eatenus annotatae¹⁶⁹ diaetaliter resolutae commissionis eventu praestolandum haberent, interea autem vi dejecti et spoliati¹⁷⁰ in eum statum, in quo ante et usque praenotatos motus fuerunt, denuo reponi et restitui, ac eousque illibate et imperturbate conservari deberent.

Hinc excelsae huic Cancellariae Regio Hungaricae Aulicae nosmet ad priores eisdem exhibitas demississimas instantias nostras, et in iisdem pro indubitatorum jurium nostrorum tuitione et cautela adductas legales et fundamentales rationes, et motiva praetensam dominorum comitum immaturam et infundatam acquisitionem enervantia revocando, iisdemque ultra firmiter inhaerendo iterum atque iterum humillime praesentibus supplicamus, dignetur hasce passiones et persecutiones, iniuriasque nostras paterne cordi suo summere, atque tot et tantarum in negotio religionis interventarum benignarum Caesareo-regiarum determinationum et resolutionum, positivarumque diaetalium sanctionum et constitutionum sanctitate et integritate controversiae huiusce inter nos et supra fatos dominos comites ratione praescripti religionis nostrae exercitii vigentis revisionem et decisione ac ipsos quoque dominos comites praetendentes, ut ab eiusdem eventu praestolentur, ad exigentiam praefati articuli 30^{mi} novissimae diaetae Poseniensis ad commissionem ratione huiusmodi in negotio religionis substratarum controversiarum diaetaliter resolutam relegare, nosque, vi deiectos et spoliatos interea in pristinum, hactenusque continuatum ac aliter identidem stabilitum liberi religionis nostrae exercitii, oratoriique, parochiae ac scholarum usum et possessionem, dominiumque reponi facere, indemnitatique nostrae pro ulteriori nostrorum securiori permansione contra posteriores violentas et illegitimas saepissime factorum dominorum comitum, eorumque subordinatorum hominum, nostrum impetitiones et persecutiones, benignas litteras protectionales nobis impertiri, priusque¹⁷¹ praeinsinuatam praetensam inelyti comitatus Veszpremiensis informationem novissime submissam in paribus ad respondendum haud gravatim nobiscum communicare.

Quam eiusdem gratiam et protectionem officiis nostris obsequiosissime remereri contendimus, permanemusque

excelsae huius Cancellariae Regio Hungaricae Aulicae
humillimi, obligatissimi et obsequendissimi¹⁷² servi:
nos, universitas nobilium et libertinorum, aliorum-
que incola-rum Helveticae confessioni addictorum in
oppido Papa degentium et commorantium

¹⁶⁹ A szövegben helytelenül: annotare.

¹⁷⁰ A szövegben helytelenül: spoliatum.

¹⁷¹ A szövegben helytelenül: prius quin.

¹⁷² A szövegben helytelenül: obsequendi.

MAGYAR FORDÍTÁS

Felséges Magyar Királyi Udvari Kancellária, igen kegyes tisztelt uraink és pártfogóink!

Igen panaszlólag és siralmasan kényszerülünk ezzel a levéllel aláztatosan ezen felséges kancelláriának feltámi és bemutatni, hogy a méltóságos Galántai Esterházy József és Ferenc gróf urak mint Pápa várának és kiváltságolt mezővárosának illetékes földesurai a tekintetes Veszprém vármegye közreműködésével hogyan zavartatták meg, tiltatták be és függesztették fel vallásunk szabad, és törvénycikkkel által többszörösen engedélyezett gyakorlatát Ő Szent Császári és Királyi Felsége harmadik kegyes parancsának birtokában¹⁷³, mely a kegyesen megvizsgált, szerencsétlen és kevésbé helytálló előterjesztésükre ugyanezen gróf urak részére még a nemrég elmúlt 1718. év november hónapjának 5. napján, azonban az 1563. évi 80. és az 1625. évi 12. törvénycikkkel követelményeinek különben rendkívül szükséges figyelembe vétele nélkül¹⁷⁴ lett kibocsátva.

Mi jogainkban eddig rendkívüli módon bizván a mi teljes mértékű legkegyesebb visszahelyezésünk érdekében könyörögve eme felséges kancellária közvetítésével a legalázatosabban visszatértünk mélyen tisztelt Ő Szentséges Császári Felségéhez, és részint eddig szabad és zavartalan vallásgyakorlatunk, részint pedig imaházunk, paplakunk és iskoláink természetesen az említett gróf urak minden joghatóságán kívül eső telkeinek jogos és törvényes birtoklását ésszerű, erős és hatásos érvekkel, az ország törvényeinek, szokásainak, valamint a császári és királyi rendeleteknek a felsorakoztatásával elégségesen kifejtettük és bebizonyítottuk.

Végül mégis, mielőtt azonban a neki benyújtott kérvényünket a feljebb említett Szentséges Felsőnek előterjesztette volna, ezen felséges kancellária elrendelte, hogy egy bizonyos kegyes és atyai rendeletének tartalma révén még az éppen most elmúlt 1719. év március

¹⁷³ VI. Károly császár első királyi parancsa (*mandatum*) 1714 januárjában kelt, a két Esterházy grófnak mint földesúrhoz intézve: mivel az 1709-10-es években az egész országra érvényesen kiadott királyi rendeletekben meghagyatott, hogy a protestánsok vallásgyakorlata mindenütt a szabadságharc előtti állapotba legyen visszaállítva, Pápán függeszték fel az evangélikusok vallásgyakorlatát, és üzzék el a prédikátort. TÓTH E. 120. A második parancs 1715. április 15-én kelt, szintén a két Esterházy grófnak lett címezve, ez esetben a pápai protestáns iparosok védelmében: mivel az uralkodó vásárjövendelmei is csökkennének, ne tiltsák el őket mesterségeik gyakorlásától és áruik eladásától, elkobzott javaikat pedig adják vissza. TÓTH E. 124. TRÓCSÁNYI 52. Ebben a sorban a Veszprém vármegyének címzett, 1718. november 5-én kelt parancs valóban a harmadik azok között, melyek VI. Károly császár rendeletei között a pápai protestánsok ügyében intézkednek.

¹⁷⁴ Az 1563. évi 80. törvénycikk szerint ha a király valamely panaszos beadvány alapján bocsát ki rendeletet, beleilleszti a *rebus sic — ut praefectur — stanibus et sic habentibus*, vagyis ha a dolgok csakugyan úgy állnak, ahogyan elő lettek adva záradékot. Amennyiben az, akihez a parancs intézve lett, hamisnak nyilvánítja a panaszt, a panaszos kötelessége bíróságon bizonyítani igazát. A bíróság az elmarasztalt felet az ügy súlyosságát mérlegelve büntesse meg. Az 1526–1608. évi törvénycikkkel. (Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső). Bp., 1899. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. (Szerk. Márkus Dezső). 529. Az 1625. évi 12. törvénycikk minden bizonnyal elírás, illetve az eredeti kézirat félreolvasása, mivel egészen más témáról szól. Helyette a 4. törvénycikk szerepelhetett, mely szigorú büntetéseket helyez kilátásba azokra nézve, akik a királyi rendeleteknek (*mandatum*) nem engedelmességek, és számszerűen többek között az 1563. évi 80. törvénycikkre is hivatkozik. Az 1608–1657. évi törvénycikkkel. (Ford. Kolosváry Sándor, Óváry Kelemen, jegyz. Márkus Dezső). Bp., 1900. Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) 1000–1895. (Szerk. Márkus Dezső). 243, 245. Ebben az esetben a törvény követelményei közül kettő sem teljesül: az 1718. november 5-i rendeletben nem szerepel a fenti záradék, emellett annak ellenére, hogy a reformátusok a panasz érveit hamisaknak tartják, az Esterházyak mégsem bírói úton keresték az orvoslót.

havának 21. napján közli az előbb említett tekintetes Veszprém vármegyével fentebbi indítékainkat és megokolásunkat azzal a céllal, hogy ez egy rövid határidőn belül a már korábban emlegetett gróf urak vagy ezek képviselői előtt igaz tudósítását eme felséges kancelláriának ne késlekedjen minél előbb felküldeni ugyanezzel kapcsolatban, legfőképpen pedig,

1. hogy vajon ugyanezen gyakran emlegetett gróf urak az egész feljebb említett Pápa mezővárost korlátlan földesúri joron birtokolják-e?

2. Azok a telkek, melyeken a fentnevezett imaház és iskoláink vannak felépítve, eme korlátlan földesúri joghatóságnak vannak-e alávetve?

3. és hogy vajon a nem oly régen lecsendesített magyarországi belső mozgolódások idején hogyan is erősítettük meg magunkat itt, Pápán mi, akik a helvét hitvallásnak vagyunk elkötelezve?,

ezenközben pedig az imaházon kívül és külső emberek részvétele nélkül nekünk, együvé összejönni akaró pápaiaknak magán vallásgyakorlatunkat engedélyezheti.

És bár mi éppen ezen kegyes rendelet kihirdetésére és felolvasására alapozván, mely az emlegetett tekintetes Veszprém vármegyének korábban éppen akkor, még tudniillik áprilisban tartott bizonyos kisgyűlésén történt, imaházunkon kívül egy bizonyos telekre bevezettük magán vallásgyakorlatunkat ezen felséges kancellária engedélye és a már említett vármegyei kisgyűlés jóváhagyása alapján, és ugyanennek használatában és gyakorlatában pedig mindmáig békésen és zavartalanul megmaradtunk és jelenleg is megvagyunk anélkül, hogy valaki is ellentmondott volna, ezután az ezen tekintetes Veszprém vármegyének néhány ezt követő gyűlésén igen kitartóan, de hatástalanul sürgettük a végrehajtást azon tájékoztatásra vonatkozólag, melyet ezen felséges kancellária fentebb idézett kegyes rendelete kért a fenti ügyben, és végül igen erősen reméltük, hogy ezen tekintetes Veszprém vármegye a tudniillik a legutóbb elmúlt június hónap 26. napján itt, Pápán ezen vármegye karait és rendjeit alkotó urak ünnepélyes és népes gyülekezetében tartott legutóbbi közgyűlés alkalmával a felséges kancellária kegyes és jogos kívánsága szerint mindkét felet elégségesen meghallgatja, ezen ügyet érintő kérdés tartalmát az előbb említett módon komolyan és pontosan kivizsgálja, és azután erről ugyanezen felséges kancelláriát öszintén és körültekintően tájékoztatja, és ezek teljesítéséért a legalázatosabban folyamodtunk hozzájuk.

Nemcsak hogy nem teljesült ezen felséges kancellária óhaja és rendelete, hanem még ráadásul a méltóságos és főtisztelendő Otto Johann Baptist Volkra gróf, veszprémi püspök mint ezen vármegye örökös főispánja, akinek egyébiránt kötelessége lett volna a feleket és a tekintetes gyülekezetet ezen ügygel kapcsolatban meghallgatni, és ugyanennek állapotáról pontosan tájékozódni, nem tudni, mire való tekintettel, de vélhetőleg vallás[unk] merő gyűlöletéből kifolyólag is, a karokat és rendeket alkotó előbb említett urak ezen gyülekezetében és ülésén nyomban, mielőtt ezen felséges kancellária fentidézett kegyes rendeletét függelékével együtt ismertették volna, miután előzőleg egy bizonyos törvény elé idézés megtörtént, és gyakran említett gróf urak ügyét felkarolta, az ő pártjukat fogta, és hatalmi úton megvédte, és saját egyéni ítéletével ezentúl nekik engedte át a korcsmáltatás, a pallosjog, a kegyuraság, valamint a vásártartás és az útdószedés [jogának] teljeskörű és egyedüli [alkalmazását] — noha ezen jogok máskülönben nyilvánosak és közösek —, úgy, hogy ha egy nemes valakit a piactéren vagy egy utcán megütne, őt ugyanezen gróf urak pandúrjaik révén elfogathatják és a várban bilincsbe verethetik és bebörtönöztethetik, következképpen mi, nemesek csupán a közös levegőt leszámítva adományos telkeinken és házainkon kívül tulajdonképpen semmiféle joghatósággal nem rendelkezhetünk és semmi tevékenységet nem folytathatunk.

De azután is, hogy kérésünkre végre felolvasták ezen nagyságos kancellária korábban említett rendeletét, melynek tudniillik a végrehajtása érdekében állandóan folyamodtunk, a

gyakran emlegetett Esterházy József gróf úr a korábbi kegyes királyi rendelet gróf urak által fortélyosan kicsikart tartalmához és mondandójához ragaszkodni kívánván a karokat és rendeket alkotó urak korábban említett gyülekezete előtt ezen kancellária szavahihetőségének megsértésével azt a kérdést tette fel, hogy vajon ezen felséges kancellária természetzerűleg a királyi rendeletet megváltoztathatja-e, és annak végrehajtását megtilthatja vagy akadályozhatja-e? Így komolyan sürgette és sürgették ezen felséges kancellária kegyes rendeletének mellőzését, és a korábbi királyi parancs végrehajtását, következésképpen, hogy mi ezért, mivel ugyanezen parancs függeléke ellenére imaházunk kulcsait nem adtuk át, és ezen felül, amint feljebb érintve lett, vallásgyakorlatunkat bevezettük és életbe léptettük, legyünk megbüntetve. És — amint hallottuk — [ez] azért van, mert — az érintett tekintetes vármegye által most ebben az ügyben felküldött tudósítás szerint, melyet ők, részint a sokszor emlegetett főispán úr, részint pedig a fenti gróf urak mint folyamodók tanácsulésen kívül készítettek és fogalmaztak, és velünk ismételt kérelmeinkre sem közölték másolatban semmilyen módon — mi engedetlenek és valóságos lázadók vagyunk, mert mind a tomyot, mind a harangot először a legutóbb lecsillapított mozgolódások során állítottuk, sőt, mert vallásgyakorlatunkban [is akkor] erősödünk meg jobban, és mert a földesúri jog és joghatóság ellen harcolunk, és még sok más dologgal kapcsolatban is vádolnak és okolnak minket ezen felséges kancelláriánál.

Mivel azonban feltehetőleg a főntebb említett [tudósítás]ban ezzel kapcsolatban világosan és egyenesen semmi nem szerepel [abból], amit ezen felséges kancellária meghagyott az említett tekintetes vármegyének, és amiről ugyanezen vármegye köteles volt ezen felséges kancelláriát tudósítani, ezért ismeretessé [akarjuk] tenni, hogy az annyiszor emlegetett gróf urak ezt az egész Pápa mezővárost semmiképpen sem teljeskörű földesúri jogon birtokolják, és azok a telkek sem ugyanezen gróf urak ily módon követelt teljes földesúri joghatósága alá tartoznak, amelyekeken még igen régen, a néhai Enyingi Török István¹⁷⁵ úr idejében, sokkal régebben, mint amikor az említett Pápa mezőváros illetékes uralása és birtoklása a tekintetes Esterházy családé lett, imaházunk és iskoláink alapjából felépítve lettek, hogy pedig mi vallásunk gyakorlásában itt Pápán nem először az emlegetett zavargások alatt, hanem még évszázad[ok]kal azelőtt erősítettük meg magunkat, ez nekik már egy korábban benyújtott előbbi alázatos folyamodványunkban bőven elégségesen ki lett fejtve és be lett bizonyítva,¹⁷⁶ ám nem kételkedünk abban, hogy ez ugye ezen felséges kancellária számára máshonnan nem lett világossá téve.

Továbbá a földesuraknak nem lehet hatalmuk és nem szabad a követelt kegyúri jog címén és ürügyén parasztjaik és [más] alattvalóik lelkiismerete fölött sem uralkodniuk, hiszen a néhai szentséges III. Ferdinánd római császár és magyar király kegyes kiváltságlevele, melyet az 1647. évi 5. törvénycikk tartalmaz, és az ország összes karai és rendjei elfogadtak, jóváhagytak és megerősítettek — a papság és néhány más világi katolikus úr ellentmondását figyelmen kívül hagyva, sőt ezeket örökre megfosztva [az ellentmondás] valamiféle érvényesítésétől —, kifejezetten elrendelte, hogy senki senkit semmiféle módon vagy semmiféle ürügy alatt ne zavarjon vagy akadályozzon meg vallása szabad gyakorlásában, és a parasztokat sem, akár határőrök, akár mezővárosiak, akár bármilyen földesuraik avagy a kincstár jószágain [élő] falusiak, az ország békéjének és nyugalmanak a javáért sem Ő Királyi Felsője, sem tisztségviselői, sem saját földesuraik semmilyen módon vagy semmilyen ürüggyel ne zavarják vagy akadályozzák

¹⁷⁵ Nyilvánvaló elírás Enyingi Török **Bálint** helyett. Rövid életrajza a 83. jegyzetben.

¹⁷⁶ Ez a 3. sz. dokumentum.

meg saját hitvallásukban, és vallásuk szabad gyakorlásában és használatában.¹⁷⁷

De a főmagasságú bíboros és fenséges szász herceg, eme Magyar Királyság primásának a folyamodó ágostai és helvét hitvallásnak elkötelezett dunántúliak kérvényéhez Nagyszombatban, ő fenséges és főmagasságú érseki udvarában az 1714. év június hónapjának 22. napján kiadott jeles és kegyes magyarázata és nyilatkozata is kifejezetten elismeri és szorgalmazza, hogy a vallás kérdésében addig legutóbb kiadott legkegyesebb császári és királyi rendelet folyományaként a vallásgyakorlat ügyében minden teljesen ugyanabba az állapotba legyen visszaállítva, amiben előtte, egészen az említett zavargások kezdetéig volt, és a mélyen tisztelt igen kegyes rendelet ezen igazi értelmezésével ellenkezve egyik országlakó se akarja vagy szándékozza zavarni kölcsönösen a másikat a vallásgyakorlatot illetően, se a katolikus vallású, akár pap, akár világi, se az ágostai vagy helvét hitvallásnak elkötelezett személyek, és közülük egyiküknek se lehessen bármit Ő Szent Felsége ezen legkegyesebb rendelete ellenében cselekedni.¹⁷⁸

És végül: mivel a vallásgyakorlat ügyével kapcsolatban bárhogyan és bármilyen módon támadt minden viszályt az 1715. évi 30. törvénycikk rendelkezése szerint másként nem, kizárólag csak a királyi és országos megbízottak révén lehet megoldani és szétosztani, ezért a folyamodóknak az emlegetett országgyűlésileg elrendelt bizottság eredményéig várakozniuk kell, azonközben pedig azokat, akiket [jogaiktól] erőszakkal megfosztottak és [jogaikban] megcsorbítottak, abba az állapotba kell újra visszahelyezni és visszaállítani, amiben előtte és egészen az említett mozgolódásokig voltak, és egészen addig [abban] kell sértetlenül és zavartalanul megőrizni.

Ezért ezen felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriát — az ugyanennek korábban benyújtott igen alázatos kérvényeinkhez visszatérve, és az azokban kétség nélküli jogaink védelmére és megóvására felhozott törvényes és megalapozott okokat, valamint a gróf urak által előterjesztett átgondolatlan és alaptalan keresetet megcáfoló érveket újra felidézve, és ezekhez továbbra is erősen ragaszkodván — jelen levelünkkel újra és újra igen alázatosan kérjük, hogy méltóztassék illetően szenvedéseinket, üldöztetéseinket és sérelmeinket atyailag szívére venni, és az annyiszor és a vallás ügyében intézkedő oly sok kegyes császári és királyi határozat és rendelet, valamint országgyűlésen elhatározott intézkedés és törvény sértetlenségének és épségének érdekében ezen köztünk és a fent emlegetett gróf urak között vallásunk fennebb írt gyakorlásának ügyében keletkezett ellentét kivizsgálását és eldöntését [elrendelni], valamint ugyanezen folyamodó gróf urakat is, hogy ugyanennek a kimeneteleig várakozzanak, a legutóbbi pozsonyi országgyűlés említett 30. törvénycikkének végrehajtása érdekében ezen vallásügyben támadt ellentétek miatt országgyűlésileg elrendelt bizottsághoz utasítani, és minket, akiket [jogainktól] erőszakkal megfosztottak és [jogaikban] megcsorbítottak, ezenközben visszahelyeztetni vallásunk szabad gyakorlásának, az imaházaknak, a paplaknak és az iskoláknak korábbi, mindmáig folyamatos és máskülönben ismételt megerősített használatába, birtoklásába és uradalmába, és sértetlenségünk [védelmében] a mieinknek az igen gyakran emlegetett gróf urak és a nekik alárendelt emberek által ellenünk irányuló későbbi erőszakos és törvénytelen támadásokkal és üldöztetésekkel szembeni majdnai biztonságosabb megmaradása érdekében nekünk kegyes oltalomlevelet juttatni, és mielőbb a tekintetes Veszprém vármegyétől elvárt és legutóbb felküldött előbb említett tudósítást másolat formájában késlekedés nélkül velünk közölni, hogy [arra] válaszolhassunk.

¹⁷⁷ III. Ferdinánd császárról és az 1647:5. törvénycikkről a 84. jegyzet tájékoztat.

¹⁷⁸ Ez a 8. sz. dokumentumban szereplő A jelű melléklet.

Ugyanennek a [kancelláriának] kegyére és védelmére igyekszünk szolgálattételeinkkel a legengedelmesebben rászolgálni, és maradunk

eme felséges Magyar Királyi Udvari Kancelláriának legalázatosabb, legelkötelezettebb és legengedelmesebb szolgálói: mi, a helvét hitvallásnak elkötelezett és Pápa mezővárosban lakó és tartózkodó nemesek, szabadosok és más lakosok közössége

(Folytatása következik)

SUMMARY

JÓZSEF KÖBLÖS

The struggles of the Calvinists in Pápa for the free practice of their religion at the beginning of the 18th century. (Second part)

The town of Pápa located in Northern-Transdanubia had already been the faithful adherent of the Reformation in the 1530s and remained so during the 17th century. The new proprietor, the Count Esterházy family, who appeared in the first third of the 17th century, however, supported the Catholic restoration, and attempted to reconvert the absolutely Calvinist population of the town to Catholic Church with various methods. Their attempt was so successful that the mere existence of the Calvinist Church was in danger by the 1710s. At the initiative of the landlord, the Hungarian king Charles III in his decree of 5th November 1718 had prohibited the free religious practice of the Calvinist residents in the town of Pápa, but those who were affected protested against it. With the support of noblemen, they achieved that the dismissal of the ministers and the delivery of keys had to be postponed up until another decision of the king. The second part of the paper discloses the documents from the years of 1718-19, which served the preparations for the subsequent royal decision.